

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Dítě jako subjekt práva

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková

Vypracovala:
Tereza Kaldová

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Dítě jako subjekt práva“ vypracovala samostatně s použitím literatury uvedené v seznamu.

Elektronická verze je totožná s tištěnou verzí bakalářské práce.

V Brně dne 11. 4. 2011

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Mgr. Zdeňce Vaňkové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a paní Mgr. Ing. Romaně Juříčkové a Mgr. Evě Pecháčkové za odbornou pomoc a čas, který mi věnovaly.

Tereza Kaldová

Obsah

Úvod.....	2
1. Ochrana dětských práv.....	5
1.1 Proměny postavení dítěte.....	5
1.2 Úmluva o právech dítěte.....	7
1.3 Opční protokoly k Úmluvě o právech dítěte.....	9
1.4 Výbor pro práva dítěte.....	10
1.5 Dílčí závěr.....	12
2. Mezinárodní únosy dětí.....	13
2.1 Důsledky soužití rozdílných společenských kultur.....	13
2.2 Prameny právní úpravy ve věci mezinárodních únosů dětí.....	16
2.3 Zefektivnění ochrany práv dětí.....	22
2.4 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.....	26
2.5 Dílčí závěr.....	32
3. Mediace a aplikace Haagské úmluvy v praxi.....	33
3.1 Mediace.....	33
3.2 Kazuistika č. 1 - Dosažení smíru mezi rodiči.....	36
3.3 Kazuistika č. 2 - Rozhodnutí o nařízení navrácení dítěte.....	37
3.4 Kazuistika č. 3 - Rozhodnutí o zamítnutí navrácení dítěte.....	40
3.5 Prevence.....	42
3.6 Dílčí závěr.....	48
Závěr.....	49
Resumé.....	52
Anotace.....	54
Annotation.....	54
Seznam použité literatury.....	56
Seznam příloh.....	58

Úvod

Jako matka dvou dcer si každodenně uvědomuji, jak zodpovědná a nelehká je rodičovská role. K tomu, abychom tuto roli zvládali bez velkých zásahů do dětské duše, která je tak křehká a zranitelná, je důležitá pro každého z nás znalost nejen rodičovských práv a povinností, ale bezpochyby znalost a dodržování práv našich dětí. Pro jedinečnost, ale i zranitelnost, kvůli které musíme děti chránit, je poučné vrátit se do minulosti a připomenout si, jaké bylo dříve postavení dítěte v rodině a společnosti. K dnešnímu uznání dítěte - nositele svých práv, které si pro svou specifickou zaslouží speciální ochranu, vedla historicky dlouhá cesta. Na této cestě nezdědka docházelo k zásahům do vývoje dětské osobnosti, které byly mnohdy nenapravitelné: odstraňování bezcenného dětského života, pevné zavazování kojenců do povijanu, citová a postojová distance vůči dětem, kdy děti byly ihned po narození odkládány kojným, výchova zaměřená na potlačení dětské přirozenosti, dětská práce v továrnách, válečné útrapy. Zejména tragické následky světových válek vyvolaly vlnu humanistických hnutí a zakládání lidsko-právních organizací, které v rámci prosazování lidských práv bojovaly za uznání základních práv dětí a legislativní zakotvení právní ochrany dítěte. Úsilí humanistických aktivistů vyvrcholilo v roce 1989, kdy byla přijata Úmluva o právech dítěte (Úmluva), která v mezinárodním měřítku uznala, že dítě je jako jakákoliv lidská bytost, bez rozdílu rasy, pohlaví a víry, subjektem práv a pro své specifické postavení si zaslouží naši ochranu. Povinností smluvních států Úmluvy, mezi které jako signatářská země Česká republika patří, je implementovat Úmluvu do svých právních řádů a zajišťovat dodržování práv vyplývající z této Úmluvy a dále seznamovat širokou veřejnost s obsahem a zásadami Úmluvy. Úmluva o právech dítěte v čl. 11 uvádí, že smluvní státy jsou povinny učinit opatření k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavrácení zpět. Právo dítěte, nebýt svévolně přemísťováno z místa jeho obvyklého bydliště, bývá porušováno samotnými rodiči, a to v případech mezinárodních únosů dětí.

Případ, kdy vyděšená, křičící holčička Sára pevně svírá ruku své zoufalé matky, která ji odmítá vydat otcovi do Argentiny, není bohužel ojedinělý. Jde o jeden z mediálně řešených sporů nevydařeného soužití partnerů rozdílných kultur, končící pro rodiče, a v neposlední řadě pro dítě, tím nejhorším způsobem, násilnou exekucí. Boj o dcerku matka prohrála. Český soud rozhodl o navrácení dcery zpět, neboť se dle soudu matka dopustila protiprávního přemísťování dítěte. Nikoho z nás nenechávají výstupy rodičů, přetahujících se o dítě před objektivou novinářů, chladným. Avšak média nám neposkytují vyčerpávající informace k jednotlivým případům a nezdědka jsou rozhodnutí

soudu prezentována jako selhání českého soudnictví, přesněji řečeno České republiky, která naše děti nedokáže dostatečně ochránit. Mállokterý rodič si uvědomuje, že bez souhlasu druhého rodiče k vycestování nebo bez svěřením dítěte do péče místní jurisdikci, zasahuje přemístěním dítěte z místa jeho obvyklého bydliště do jiného státu do práv druhého rodiče, ale i do práv samotného dítěte. Základními právními dokumenty na mezinárodní úrovni upravující zajištění návratu neoprávněně přemístěných dětí jsou Úmluva o občanskopravních aspektech mezinárodních únosů dětí (Haagská úmluva) a Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 o příslušnosti a uznání a výkonu nařízení rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 (Brusel II bis).

Dříve byly mezinárodní únosy dětí řešeny zcela výjimečně. Po pádu „železné opony“ v roce 1989 se tento společenský jev stal častějším. V důsledku otevření státních hranic lidé volněji cestují za prací, studiem a poznáním, a tím snáze navazují nové vztahy v zahraničí. Mezinárodní soužití však může přinášet úskalí pramenící z neznalosti odlišných společenských kultur, zvyklostí, náboženství tamního prostředí, ale i z neznalosti místní jurisdikce. Motivy rozpadů mezinárodních vztahů mohou být různé, přesto hlavním aspektem bývá neschopnost přijmout partnerovu kulturní odlišnost. Rozhodující úlohu ve většině případů mezinárodních únosů sehrává neinformovanost rodičů, jak ve vyhrocených situacích v rodině postupovat. Rodiče často argumentují tím, že odjezd byl tím nejlepším řešením v zájmu dítěte. Dítě se však bohužel stává objektem manipulace a dospělí v partnerských sporech velmi často upřednostňují své zájmy před skutečnými potřebami dítěte.

K získání vlastního objektivnějšého postoje k případům mezinárodních únosů je zapotřebí, abychom znali právní úpravu dané problematiky a v rámci prevence věděli, jak postupovat, chceme-li řešit vyhrocenou situaci v rodině odjezdem s dítětem ze zahraničí do České republiky a naopak. Při řízení ve věci navrácení dítěte je důležité, aby soud rozhodoval bezodkladně a aby došlo co nejrychleji k obnovení stavu před únosem. Na druhé straně je vyžadováno, aby rozhodnutí soudu byla co nejpečlivěji podložena zjištěnými skutečnostmi. Konečné rozhodnutí se tudíž mnohdy protahuje a možnost využití opravných prostředků rodiči proti rozhodnutí soudu odkládá návrat dítěte na neurčito a odloučení od druhého rodiče se protahuje. Jako efektivní a časově méně náročnou metodu řešení sporů se jeví mediace. Jedná se o smířčí činnost, kdy mezi znesvářené strany vstupuje mediátor, který se snaží přimět strany k uzavření smířčí dohody o tom, kde bude dítě pobývat a jak se rodiče budou podílet na výchově.

V současné době je mediace zákonem upravená jen v trestním právu, ale Ministerstvo spravedlnosti navrhuje zákon, který by zavedl mediaci i do civilního práva.

Cílem bakalářské práce je podat základní informace z oblasti ochrany práv dětí, a to v souvislosti s proměnami postavení dítěte ve společnosti, přiblížit problematiku mezinárodních únosů dětí a nastínit možné řešení sporů rodičů v případech únosů dětí, které se jeví jako nejvýhodnější v zájmu dítěte. Vzhledem k tomu, že oblast ochrany práv dětí je značně rozsáhlá, práce se zaměřuje na stěžejní dokumenty, které upravily a uzákonily práva dětí a na fenomén mezinárodních únosů, při kterých dochází k zásahům do práv dítěte. Bakalářská práce má posloužit k prohloubení znalostí v oblasti ochrany a porušování práv dětí, zejména znalostí týkajících se mezinárodních únosů dětí.

Práce je rozvržena do tří kapitol, z nichž každá má několik podkapitol a dílčích závěrů. První kapitola je věnována ochraně dětských práv z pohledu proměn postavení dítěte v rodině a společnosti a přijetí Úmluvy o právech dítěte (Úmluva), Opčních protokolů k Úmluvě, napomáhajících k posílení dětských práv. Dále je zde popsána činnost kontrolního mechanismu dodržování závazků Úmluvy Výborem pro práva dětí. Druhá kapitola je věnována problematice mezinárodních únosů dětí. Je zde vysvětleno soužití rozdílných společenských kultur, přičemž je vycházeno z institutu rodiny jako základního předpokladu zdravého vývoje dítěte. Z psychologického hlediska jsou nastíněny možné důsledky rozpadu rodiny a jejich vliv na psychiku a osobnost dítěte. Dále jsou zde vyjmenovány základní právní předpisy upravující mezinárodní únosy dětí a opatření týkající se zefektivnění řešení dané problematiky. Je zde uvedeno postavení a činnost Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dítěte a v neposlední řadě jsou zde zmiňovány organizace a sdružení zabývající se ochranou lidských práv a problematikou mezinárodních únosů dětí v České republice. Poslední, třetí kapitola je věnována mediaci, smířčí činnosti, která je pro názornost popsána na konkrétním případě. Vedle mediace je zde popsána aplikace Haagské úmluvy, a to v soudních kazuistikách. Třetí kapitola je uzavřena apelem na prevenci, kterou je možné předcházet porušováním dětských práv.

V bakalářské práci jsou použity jak metody teoretické tak praktické. Bylo provedeno kritické zhodnocení dostupné literatury a dalších zdrojů, se kterými se v bakalářské práci pracovalo, a dále byla použita obsahová analýza právních dokumentů. Z praktických metod byl opakovaně použit neřízený rozhovor se zaměstnankyní Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně a dále s asistentkou předsedy senátu Krajského soudu v Brně.

1. Ochrana dětských práv

1.1 Proměny postavení dítěte

Jak jednoduchá se zdá být odpověď na otázku: Kdo je dítě? Můžeme říci, že dítě je jedinec v určitém věkovém rozmezí. Že je bytost zranitelná z důvodu psychické a fyzické nevyzrálosti, která potřebuje naši lásku, péči a ochranu, aby mohla bezbolestně překonat období dětství a stát se dospělým. Za počátek dětství můžeme považovat samotné narození. Ukončení dětství již tak jednoznačné není. Z biologického hlediska se hovoří o věkové hranici 15 let, kdy se završuje tělesná proměna, včetně dosažení sexuální zralosti. Dítě si začíná uvědomovat svoji identitu a začíná nést odpovědnost za své činy. Další věková hranice, která je spojována s koncem dětství, je hranice 18 let. Mladí lidé od 15 do 18 let jsou ještě závislí na svých rodičích, a to jednak materiálně (bydlí s nimi a rodiče je finančně podporují) a jednak legislativně (rodiče za ně nesou právní zodpovědnost). Dosažením 18 let se stává mladý člověk plnoletý a právně odpovědný za své činy. Například Úmluva o právech dítěte, která uzákonila a vymezila postavení dítěte na celém světě, definuje dítě jako lidskou bytost mladší 18 let, která nedosahuje legislativní svéprávnosti, a tudíž se nachází pod zákonem definovanou péčí jiných osob, zpravidla rodičů.¹

K dnešnímu pojetí dítěte a vymezení specifčnosti jeho potřeb však vedla velmi dlouhá cesta. Současně s vývojem dějin se vyvíjel status člověka, jeho práva a povinnosti, a také se měnila hodnota lidského života. Člověk byl postupně vnímán jako myslící, samostatně se rozhodující jedinec, jako nositel svých práv a povinností. Postoj k dítěti měl také různé podoby. Od nástroje k manipulaci, přes malého dospělého, kterému nepříslušelo být dítětem a prožít si své dětství. Dítě se často stávalo objektem velmi krutého, až nelidského zacházení a byla mu odepírána jeho základní lidská práva. Takovým příkladem zpochybnění dítěte jako lidské bytosti v antickém Římě byl vztah otce k dítěti. Otec svou autoritou rozhodoval o tom, zda má dítě právo vyrůst v dospělého člověka či nikoliv. Děti tedy byly vlastnictvím rodičů, kteří nad nimi měli rozhodovací právo. Jako dalším příkladem bezcitného zacházení s dětmi od dob starého Říma bylo zavnutí kojence do povijanu. Tento druh péče se udržel v některých oblastech a sociálně slabších vrstvách až do konce 19. století. Uvěznění v povijanu znemožňovalo dítěti jakoukoli pro dítě přirozenou aktivitu a zabraňovalo dítěti navázat s matkou bližší citový vztah. Lékaři v 19. století označovali utahování do povijanu za

¹ Helus, Z. Dítě v osobnostním pojetí. 2. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 99 – 101

nesmyslné týrání dětí, které brání vývoji a růstu končetin. Novou vlnu kruté bezohlednosti vůči dětem přinesla průmyslová revoluce. Zhruba od sklonku 18. století se děti postupně stávaly masivními obětmi industriálního rozvoje. V první fázi nástupu průmyslové revoluce pracovaly děti stejně jako dospělí čtrnáct až šestnáct hodin denně. Chyběla jakákoliv garance dodržování hygienických a bezpečnostních pravidel. Špatné pracovní podmínky jako hluk, špína, chlad či vlhko často vedly k nemocem a smrtelným úrazům, pracovní doba dětí a mladistvých mladších osmnácti let byla až v roce 1837 v Anglii omezena na dvanáct hodin denně; děti ve věku od 9 a 13 let směly být zaměstnávány jen devět hodin denně, týdně pak ne více než čtyřicet osm hodin.²

Pohled do historie dětských práv je názornou ukázkou toho, jak se v dějinách měnilo pojetí lidské bytosti. Od bílého člověka mužského pohlaví se lidská práva postupně rozšiřovala na jiné barvy pleti, na druhé pohlaví a také na děti. Do počátku 20. století byl život dítěte pouze předmět rodinného zájmu nebo záležitostí lokálních komunit či jednotlivých zemí. Válečné útrapy, které musely děti za první světové války snášet, přiměly anglickou aktivistku za dětská práva Englantyne Jebb k celosvětové výzvě - „Zachraňte děti!“ 26. září 1924 byla Pátým shromážděním Ligy národů přijata takzvaná Ženevská deklarace práv dítěte, která představovala první vlaštovku ve formulování práv dětí a posun ve vnímání dítěte z méněcenné bytosti na společensky rovnocenného jedince. Liga národů se stala koordinátorem mezinárodní spolupráce v oblasti dětských práv. Deklarace obsahovala pět zásad:

- dítěti se má dostat potřebných prostředků pro normální fyzický a duševní vývoj,
- hladové dítě se má nakrmit, o nemocné dítě je zapotřebí pečovat, zaostalému dítěti je potřeba pomoci, delikventní dítě má být napraveno, sirotkovi a opuštěnému dítěti má být poskytnuta vhodná péče,
- v případě katastrofy má být pomoc poskytována v první řadě dítěti,
- děti musí být vzdělávány a chráněny před vykořisťováním,
- dítě má být vychováváno s vědomím, že jeho talent má být věnován jeho blízkým.³

² Helus, Z. Dítě v osobnostním pojetí. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2009, s. 15 – 26

³ Kovařík, J. a spol. Dětská práva, právní vědomí, participace dětí a sociální služby. 1. vyd. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, 2001, s. 20 – 21

Tragické následky druhé světové války a obavy, že by se válka mohla opakovat, poukazovaly na nutnost důslednější ochrany života a práv dětí. 20. listopadu 1959 vyhlásilo Valné shromáždění OSN svou rezolucí 1386 (XIV) Deklaraci práv dítěte (Deklarace), která měla zajistit, aby každé dítě mělo šťastné dětství a mohlo využívat svých práv stanovených v Deklaraci ve svůj prospěch, ale i ve prospěch společnosti. Deklarace z roku 1959 obsahovala deset zásad a rozšiřovala a obohacovala obsah Ženevské deklarace z roku 1924. Zásady například zdůrazňují, že dítě nesmí trpět žádnou diskriminací, krutostí či vykořisťováním, má právo využívat výhod sociálních jistot, že potřebuje pochopení a lásku stejně jako vzdělání a odpočinek. Deklarace proklamuje trvalé ideje, hodnoty a zásady, které jsou výdobytkem kolektivního vědomí národů. Nemohla však ještě zajistit plnění zásad v celosvětovém měřítku, neboť se jednalo spíše o morální a politický dokument. Prvním právním dokumentem, který práva dětí kodifikoval, se stala Úmluva o právech dítěte z roku 1989. Tímto právním aktem společnost v mezinárodním měřítku uznala, že dítě, jako jakákoliv lidská bytost bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka a víry, je subjektem práv a že si pro své specifické postavení zaslouží naši speciální ochranu.⁴

1.2 Úmluva o právech dítěte

20. listopadu 1989 v New Yorku přijalo Valné shromáždění OSN Úmluvu o právech dítěte (Úmluva). V platnost vstoupila na základě článku 49 odst. 1, dne 2. září 1990. Tehdy ještě Česká a Slovenská federativní republika (ČSFR) podepsala tento dokument dne 30. září 1990 a následně jej ratifikovala. Pro ČSFR vstoupila v platnost na základě článku 49 odst. 2, dne 6. února 1991. Česká republika je Úmluvou vázána dnem svého vzniku od 1. ledna 1993; je tak součástí našeho právního řádu. Vzhledem k tomu, že se jedná o mezinárodní smlouvu, má přednost před zákonem, což vyplývá z článku 10 Ústavy ČR 1/1993 Sb.⁵

V roce 1978 předložilo Polsko Komisi pro lidská práva OSN koncept Úmluvy a následných jedenáct let trvala jednání a konzultace nad konečným zněním dokumentu. Ke konečnému obsahu Úmluvy nemalou měrou přispěl Dětský fond OSN (UNICEF), UNESCO, WHO, mezinárodní výbor červeného kříže ale i nevládní organizace, které projevíly značnou aktivitu při získávání názorů a podpory veřejnosti z celého světa.

⁴ Kovařík, J. a spol. Dětská práva, právní vědomí, participace dětí a sociální služby. 1. vyd. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, 2001, s. 21

⁵ Úmluva o právech dítěte, Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.

Navzdory rozdílnosti kultur, náboženství, hospodářského vývoje, právních systémů a politickému uspořádání zemí se Úmluvou podařilo docílit konsenzu stran povinností rodin, společností a států vůči dětem. Dokument zahrnuje občanská, sociální, politická a kulturní práva dětí a chrání práva dětí žijících v normálních příznivých podmínkách, ale i dětí připravených o rodinné prostředí, čekajících na status uprchlíka, dětí tělesně a duševně nemocných nebo dětí patřících k etnickým a náboženským menšinám. Úmluva považuje dítě nikoli pouze jako objekt ochrany, ale rovněž jako subjekt, osobu, která má v procesu dospívání právo rozhodovat se samostatně o svém blahu. V dokumentu je zdůrazňována zásada, že ve všech aktivitách týkajících se dětí, ať jsou uskutečňovány veřejností, sociálními institucemi, soudy nebo legislativní institucí, by měl být hlavním hlediskem zájem dítěte. Nejdůležitějším zájmem dítěte je jeho harmonický vývoj v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a pochopení bez diskriminace a vykořisťování s potřebnou ochranou a pomocí. Je nutné si uvědomit, že vše, co konáme v nejlepším zájmu dítěte, konáme i v nejlepším zájmu společnost.⁶

Úmluva o právech dítěte tvoří Preambule a dále je členěna do tří částí a 54 článků.

Preambule se odvolává na základní principy OSN a speciální ustanovení odpovídajících smluv a deklarací o lidských právech. Zdůrazňuje, že děti potřebují vzhledem k jejich zranitelnosti speciální péči a ochranu. Zvláštní důraz je kladen na základní péči a ochrannou odpovědnost rodiny, na nezbytnost právní ochrany dítěte před a po narození, na význam respektování kulturních hodnot pro harmonický rozvoj dítěte a v neposlední řadě na důležitost mezinárodní spolupráce při zabezpečení realizace dětských práv.⁷

Část I (čl. 1 – 41) obsahuje výčet práv dětí.

Podle čl. 1 se *“pro účely této Úmluvy dítětem rozumí každá lidská bytost mladších osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“*.⁸

⁶ Kovařík, J. a spol. Dětská práva, právní vědomí, participace dětí a sociální služby. 1. vyd. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, 2001, s. 19 – 22

⁷ Kodým, M. Úmluva o právech dítěte, 1. vyd. Brno: TEOFAKT, 1991, s. 7

⁸ Úmluva o právech dítěte, Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí 104/1991 Sb.

Úmluva je založena na čtyřech základních principech:

- právo na přežití - zaručuje dítěti právo na zachování života a uspokojení jeho základních potřeb,
- právo na rozvoj - dítě má právo se rozvíjet, vzdělávat se, má právo na volný čas a na volný přístup k informacím,
- právo na ochranu - dítě je chráněno před násilím, zanedbáváním a zneužíváním,
- právo na účast - dává dítěti možnost vyjádřit svůj názor ve věcech, které se ho týkají.⁹

Část II a část III (čl. 42 – 54) obsahuje plnění a závaznost Úmluvy, zejména:

- povinnost států seznamovat s právy obsaženými v Úmluvě jak dospělé, tak děti,
- vytvoření Výboru pro práva dětí, který bude posuzovat zprávy států, pravidelně předkládané nejprve po dvou letech po ratifikaci Úmluvy a poté v pravidelných pětiletých intervalech,¹⁰

1.3 Opční protokoly k Úmluvě o právech dítěte

Pro posílení dětských práv a zvýšení ochrany dětí před zapojováním do ozbrojených konfliktů a před rostoucím mezinárodním obchodováním s dětmi byly dne 25. května 2000 přijaty Valným shromážděním OSN v New Yorku Opční protokoly k Úmluvě o právech dítěte.

1) Opční protokol o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů

2) Opční protokol o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii

Ad 1) Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů (Protokol) byl jménem České republiky podepsán dne 6. září 2000 a vstoupil v platnost dne 12. února 2002. Protokol zavazuje státy, aby nepovolávaly do ozbrojených konfliktů mládež do 18 let, a dále stanoví povinnost těchto států zajistit, aby se dobrovolníci ve věku do 18 let přímo boje neúčastnili. Tato povinnost

⁹ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 20

¹⁰ Kodým, M. Úmluva o právech dítěte, 1. vyd. Brno: TEOFAKT, 1991, s. 19 – 23

nepovolávat dětské vojáky mladších 18 let do ozbrojených konfliktů se vztahuje i na jiné ozbrojené skupiny.¹¹

Ad 2) Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii zavazuje smluvní státy, aby jejich trestní právo v plném rozsahu postihlo činy a jednání související s prodejem dětí, nezákonnou adopcí, dětskou prostitucí, výrobou a distribucí dětské pornografie bez ohledu na to, zda jsou páčány vnitrostátně či mezinárodně. Další povinností smluvních států je stanovit přiměřené tresty za tyto činy a v souladu s vnitrostátním právním řádem přijmout opatření ke stanovení trestní odpovědnosti právnických osob.¹²

Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii Česká republika zatím neratifikovala, neboť v našem právním řádu není dostatečně upravena odpovědnost právnických osob za trestné činy vztahující se k prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii.

1.4 Výbor pro práva dítěte

Kontrolním mechanismem pro zjišťování stavu implementace Úmluvy o právech dítěte (Úmluva) do právních řádů smluvních států Úmluvy, je Výbor OSN pro práva dítěte (Výbor). Výbor zjišťuje, jak se daří státům naplňovat závazky přijaté Úmluvou. Proces sestavování a jmenování členů Výboru je upraven v Úmluvě v části II, čl. 43 a čl. 44.

Výbor se skládá z deseti odborníků v oblasti dětských práv, kteří disponují vysokým morálním kreditem. Členové Výboru jsou voleni státy Úmluvy z řad státních příslušníků a vykonávají tuto funkci jako soukromé osoby. Každý stát Úmluvy může z řad svých občanů jmenovat jen jednoho kandidáta. Členové Výboru jsou voleni tajným hlasováním ze seznamu navrhovaných kandidátů a jejich funkční období je na čtyři roky. Výbor má svůj jednací řád a schází se pravidelně jednou ročně, většinou v sídle Spojených národů. Státy Úmluvy mají povinnost předkládat prostřednictvím tajemníka Spojených národů zprávy o plnění závazků, vyplývajících z Úmluvy, a to do dvou let po ratifikaci, poté každých pět let. Výbor může na svá jednání přizvat odborné organizace, Dětský fond OSN a jiné orgány Spojených národů pro posouzení zpráv od

¹¹ Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojení dětí do ozbrojených konfliktů, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č.45/2003 Sb. m. s.

¹² http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_dokumenty.asp, 1. 1. 2011

jednotlivých států Úmluvy. Výbor má pravomoc předkládat návrhy a doporučení státům Úmluvy vyplývající z informací uvedených ve zprávách smluvních států.¹³

Koordinačním orgánem vlády České republiky, v jehož kompetenci je vnitrostátní sledování a vyhodnocování plnění závazků z mezinárodních smluv o lidských právech, je zmocněnec pro lidská práva a Rada vlády ČR pro lidská práva (Rada). Rada ve své kompetenci zřizuje Výbor pro práva dítěte a dále jmenuje a odvolává její členy. Výbor pro práva dítěte RVLP ČR přijal u příležitosti 50. výročí přijetí Deklarace o právech dítěte a 20. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte deklaraci, ve které na základě analýz a vyhodnocení získaných informací stanovuje pro nejbližší období cíle, kterých je zapotřebí v naší zemi v oblasti dětských práv dosáhnout:

- ratifikovat Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii,
- respektovat zásadu zájmu dítěte v každodenní politické praxi na úrovni exekutivy, zákonodárného sboru a samosprávy při tvorbě všech koncepcí a strategií,
- založit instituci ochránce práv pro děti,
- vést společenskou diskuzi k výchově dětí bez násilí a k podpoře pozitivního rodičovství podpořit vybudování bezpečných a dětem přátelských komunit včetně bezpečného internetu,
- umožnit plné a neformální participace dětí na všech úrovních,
- vytvořit koncepci přechodného období v rámci transformace systému péče o ohrožené děti s cílem zajistit respekt všech práv dětem umístěných do ústavů,
- vypracovat koncepci „Justice přátelská dětem.“¹⁴

Výbor pro práva dětí RVLP ČR ve své Deklaraci dále uvádí nutnost změny respektu práv dětí z roviny faktické znalosti práv do roviny každodenní kultury vzájemné mezilidské komunikace. Výbor dále pozitivně hodnotí koordinaci Rady Evropy v oblasti práv dítěte a v souladu s programem „Budujeme Evropu pro děti

¹³ Úmluva o právech dítěte, Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.

¹⁴ www.vlada.cz, Deklarace Výboru pro práva dítěte RVLP ČR, 18. 9. 2010

a s nimi“ a ve shodě s Radou Evropy si vytyčuje pro období 2009 – 2012 dvě priority: participace dětí a respekt všech práv dětí umístěných do ústavů.¹⁵

1.5 Dílčí závěr

Status dítěte jako méněcenné bytosti se výrazně změnil ve druhé polovině 20. století. Následky 2. světové války, které si odnášely ve velké míře právě děti, poukázaly na nutnost ochrany dětského života a práv dětí. Prvním právním dokumentem, který práva dětí kodifikoval, se stala Úmluva o právech dítěte. Tímto právním aktem společnost v mezinárodním měřítku uznala, že dítě jako jakákoliv lidská bytost bez rozdílu rasy, pohlaví a víry je subjektem práv a že si pro své specifické postavení zaslouží naši speciální ochranu. Úmluva vychází z principů nediskriminování, nejlepšího zájmu dítěte, nejvyššího blaha a respektu názoru dítěte a bez výjimky se vztahuje na každé dítě ve věku od 0 do 18 let. Úmluva se pro Českou republiku stala součástí právního řádu a nástrojem mezinárodní spolupráce. Úmluva je v dějinách lidstva první obecně závaznou právní normou týkající se práv dítěte. Je důležitá nejen pro současnost, ale zejména pro budoucnost, neboť slouží jako odrazový můstek zlepšování života dětí na celém světě. Kontrolním mechanismem Úmluvy o právech dítěte je Výbor pro práva dítěte OSN, který dohlíží nad implementací jednotlivých ustanovení Úmluvy do právních řádů smluvních států. Závěry přijaté Výborem a hodnocení dodržování Úmluvy smluvními státy mají formu doporučení a návrhů směřujících ke zlepšení dodržování práv, což je z mého pohledu pouze měkká forma sankce. Z deklarace práv dítěte Výboru pro práva dítěte RVLP ČR z roku 2009 je patrné, že Česká republika usiluje o důslednější ochranu a dodržování dětských práv. Důkazem je určení hlavních priorit pro období 2009 – 2012, kterými jsou participace dětí a respekt všech práv dětí umístěných do ústavů. Jako příklad, kde se podařilo participaci dětí zavést, bych uvedla využití práva dítěte být vyslyšeno a říci svůj názor v soudním řízení stran věcí, které se ho bezprostředně týkají. Participace umožňuje dětem přijímat odpovědnost za rozhodování a tím si také děti mohou lépe uvědomit, jaké práva a povinnosti jim náleží.

¹⁵ www.vlada.cz, Deklarace Výboru pro práva dítěte RVLP ČR, 18. 9. 2010

2. Mezinárodní únosy dětí

2.1 Důsledky soužití rozdílných společenských kultur

Nepostradatelnou podmínkou zdravého tělesného a duševního vývoje dítěte je bezesporu rodina. Rodina je základní jednotkou každé společnosti. Nejenže reprodukuje lidského jedince a umožňuje jedinci začlenění do společnosti, ale plní mnoho dalších funkcí. Zabezpečuje své členy ekonomicky, zajišťuje zdravotní péči svých členů a vytváří vhodné výchovné prostředí pro své děti. Snaží se děti chránit před nežádoucími společenskými jevy, vštěpovat svým potomkům morální postoje a v neposlední řadě jim také předávat kulturní dědictví. Nenahraditelná láskyplná péče rodičů upevňuje rodinná pouta, bez kterých by rodina nemohla držet pohromadě a nemohla dítěti poskytnout plnohodnotný a bezpečný domov. Rodinné prostředí, ve kterém jsme vyrůstali, rodičovské, manželské a příbuzenské vztahy se pro nás obvykle stávají modelem, který se posléze promítá i do našeho vlastního rodinného života. Rodina je bezesporu nepostradatelná i pro dospělého člověka. Mít stálého partnera a děti jsou stále ještě přední hodnoty lidského života. Naplnění či nenaplnění těchto hodnot se odráží v psychické pohodě a zdraví každého z nás.¹⁶

Rodina však nemusí být jen místem harmonie, klidu a bezpečí, ale i místem negativních emocí, ostrých výměn názorů, různých podob násilí a také koncem partnerského soužití. Rozpadem rodiny bývá ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte. Obranné mechanismy a reakce dětí se různí v závislosti na věku a pohlaví a také na délce a intenzitě stresového období. Dítě se s danou situací vyrovnává po svém. Upozorňuje na svoji osobnost úmyslným zlobením nebo naopak naprostou letargií. Ztráta jednoho z rodičů může být pro dítě tak bolestná, že se u něj začnou objevovat psychosomatické příznaky, jako například bolesti břicha, nespavost a nechutenství. Velmi častým příznakem následků rozpadu rodiny je zhoršení školního prospěchu. Ať již jsou příčiny rozpadu jakékoli, je zapotřebí, aby dospělí s dítětem komunikovali. Nezatahovali ho do svých hádek a naopak se mu snažili racionálně vysvětlit, že i když si vzájemně nerozumí a už spolu dál nemohou žít, dítě mají stále stejně rádi a budou se společně podílet na jeho výchově a péči. Dítěti k jeho zdravému sebevědomí příliš nepomůže, když bude při každé příležitosti slyšet hanlivé narážky, ať již z úst matky či otce. Velmi často také dochází k případům, kdy zvláště matky se citově upnou na dítě

¹⁶ Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 9 – 10

a zahrnují je přehnanou péčí. Dítě se tak stává výhradně matčiným majetkem, neboť jak matky samy uvádějí, dítě je to jediné, co jim po rozvodu zbylo. Jak může takovýto jedinec v dospělosti uspokojivě navazovat partnerské a manželské vztahy, samostatně žít a pracovat, když mu není umožněno se od své matky odpoutat? Všechny stresové situace, kterým je dítě v průběhu rodinného rozvratu a rozvodu vystaveno, mohou vést nejen k poruchám vývoje osobnosti dítěte, k vytvoření nesprávného obrazu opačného pohlaví, ale i k antisociálnímu chování.¹⁷

Pro funkčnost partnerských vztahů a rodinného soužití je pro každého z nás důležitá volba partnera. Při volbě partnera dáváme většinou přednost člověku stejné rasy, stejného náboženství či stejného sociálního postavení. Homogenní sňatky bývají zpravidla stabilnější než sňatky rozdílných kultur a náboženského vyznání. Nejen rozdílná kultura a etnika mohou být příčinami partnerských neshod. Stabilitu a funkčnost vztahu může dále ovlivňovat socioekonomický status partnerů, nízký věk partnerů, prožitý rozvod vlastních rodičů, opakované uzavírání manželství či patologické jevy v rodině.¹⁸

V době otevřených hranic a volného cestování mladí lidé odjíždějí do zahraničí za prací nebo za studiem. V důsledku zvýšené mobility se dnes mnohem častěji setkáváme s fenoménem mezinárodního manželství. Právě rozdílná kultura a barva pleti se jeví mladému člověku jako přitažlivá a lákavá. Počáteční vnímání partnera bývá výběrové a stav zamilovanosti nepřipouští, že by soužití s milovaným partnerem bylo jiné než bezproblémové. Pokud dojde k navázání bližšího vztahu s cizincem v naší zemi, nemusí se odlišnost kultury u partnera výrazně projevit. Pakliže si ale partner přeje společně vycestovat do jeho domoviny, usadit se a založit si vlastní rodinu, je potřeba si uvědomit, že teprve zde mohou nastat problémy a neshody v důsledku rozdílnosti kultur. Varovným signálem pro ženu by mělo být, když muž po příjezdu do své vlasti vyžaduje striktní dodržování jeho kulturních tradic a zvyklostí. Důvodem neshod může být i jazyková bariéra, izolace od okolí a rozdílné názory na výchovu dětí či odlišný hodnotový systém. Partner, který opouští svou vlast, odchází od své rodiny a zanechává zde i své přátele, práci a koníčky. Ztráta původního zázemí v něm může vyvolávat pocit nenaplnění a osamění. Národnostně smíšená manželství vyžadují mnohem více

¹⁷ Matějček, Z., Dytrych, Z. Krizové situace v rodině očima dítěte. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2002, s. 52 – 53

¹⁸ Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 58 – 59

trpělivosti, tolerantnosti, důvěry a udržování zdravé komunikace. Před vstupem do manželství a odjezdem z vlasti je dobré na nějaký čas novou zemi navštívit a seznámit se s jejím prostředím a zjistit si co nejvíce informací o tamním náboženství. Je také žádoucí pozorně sledovat, jak nás přijala partnerova rodina a jaké postavení zaujímá žena v tamní zemi. Před odstěhováním je také důležité zjistit, zda se bude žena moci v zahraničí pracovně realizovat a jakým způsobem se může zapojit do společenského života.¹⁹

Časté neshody mezi národnostně odlišnými partnery postupně narušují funkčnost rodiny a způsobují situace, kdy jeden z rodičů řeší krizi odjezdem s dítětem do své rodné země. Značnou část tvoří případy, kdy matka vycestuje s dítětem z České republiky do zahraničí. Nejčastějšími motivy odjezdů mohou být:

- útěk z prostředí, které je v důsledku nesouladu soužití s životním partnerem nepřátelské, přičemž dotyčný partner nemá podporu v místní jurisdikci a neorientuje se ve svých právech,
- neschopnost přimět druhého partnera respektovat vlastní vyznávané životní zásady a dosáhnout kompromisu při řešení konfliktů, které pramení z etnických odlišností partnerů a z jejich rozdílného životního stylu,
- nedosažení úpravy práv k dítěti v jeho prospěch, a to na úkor práv druhého rodiče,
- únik z bezvýhodné situace a potřeba chránit sebe i dítě před druhým rodičem v případech domácího násilí,
- odchod za novým partnerem, nová pracovní příležitost.²⁰

Odjezdem se rodič dopouští neoprávněného přemístění z místa obvyklého bydliště dítěte. Protiprávnost takového postupu je spatřována v porušení práva péče o dítě druhého rodiče, přičemž podmínkou je, že toto právo bylo v době přemístění skutečně vykonáváno. Únosem dochází jednak k zásahu rodiče - únosce do práva druhého rodiče na péči o dítě, a dále do práv uneseného dítěte:

¹⁹ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 7

²⁰ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 12 – 13

- čl. 7 a 18 Úmluvy o právech dítěte - právo, aby bylo dítě vychovááno oběma rodiči a aby se dítěti dostávala péče od obou rodičů,
- čl. 11 Úmluvy o právech dítěte - právo dítěte nebýt svévolně přemístěno z místa obvyklého bydliště,
- čl. 16 Úmluvy o právech dítěte - právo nezasahovat do rodinného života v rozporu s právem,
- čl. 20 Úmluvy o právech dítěte - právo nebýt zbaveno svého rodinného prostředí.²¹

Mezinárodních únosů dětí dnes rozhodně nepatří mezi okrajová společenská témata. S rostoucí mobilitou přibývá i počet mezinárodních manželství. Takové svazky s sebou zákonitě přinášejí větší počet problémů než manželství běžná. Ne vždy partneri uváží veškerá úskalí, která mezinárodní svazek přináší. Tahanice o děti před televizními kamerami jako důsledek vyhrocených rozpadajících se vztahů jsou nám bohužel velmi dobře známy. Pro média jsou to přitažlivé kauzy, ale pro ochránce dětských práv velmi závažný problém. Málokdo z nás si uvědomuje, že ať byl případ mezinárodních únosů řešen jakkoliv, zejména neinformovanost rodičů jak krizovou situaci řešit vede k protiprávnímu jednání a zásahu do práv dítěte ale i do výkonu rodičovských práv. Řešení mezinárodních sporů o děti vyžaduje vysokou míru odbornosti, zodpovědnosti a v neposlední řadě citlivosti, neboť samotné rozhodnutí ovlivní budoucí život a osobnost dítěte. Největší újmy dítěti, ať již ve vnitrostátním či mezinárodním měřítku, hrozí od jeho vlastních rodičů, kteří se nedovedou dohodnout o uspořádání poměrů dítěte po rozpadu jejich vztahu.²²

2.2 Prameny právní úpravy ve věci mezinárodních únosů dětí

Otázka mezinárodních únosů dětí je v českém právním řádu upravena následujícími právními předpisy:

1) Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů (Haagská úmluva),

²¹ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 12 – 13

²² Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 7 – 8

2) Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 o příslušnosti a uznání a výkonu nařízení rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 (Brusel II bis).

Ad 1) Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů byla přijata 25. 10. 1980 na XIV. zasedání Haagské konference mezinárodního práva soukromého v Haagu (Haagská konference mezinárodního práva soukromého vznikla v roce 1893 za účelem rozvoje mezinárodního práva soukromého a procesního) a vstoupila v platnost na základě článku 43 dne 1. 12. 1983. Pro Českou republiku vstoupila v platnost v souladu s ustanovením odstavce 1 téhož článku dne 1. 3. 1998. Smyslem vzniku Haagské úmluvy byla ochrana práv dětí a jejich rodičů ve vztahu k zahraničí.²³

Haagská úmluva obsahuje Preambuli a dále je členěna do 6 kapitol a 45 článků.

V Preambuli smluvní státy kladou stěžejní důraz na zájem dítěte, který je základním principem při výkladu toto právního dokumentu. Smluvní státy se zde zavazují, že zajistí dítěti odpovídající ochranu a péči nezbytnou pro jeho blaho s ohledem na práva a povinnosti rodičů nebo jiných osob, které za něj nesou odpovědnost. Při posuzování zájmu dítěte je zapotřebí vycházet z okolností případu, neboť každý případ je specifický a jedinečný.

Kapitola I (čl. 1 – čl. 5) obsahuje předmět vzniku Haagské úmluvy, vymezení pojmů protiprávního přemístění a zadržení dítěte, právo péče o dítě a právo styku s dítětem.

Předmětem Haagské úmluvy je:

„a) zajistit bezodkladný návrat dětí protiprávně přemístěných nebo zadržených v některém smluvním státě,

b) zajistit, aby práva týkající se péče o dítě a styku s ním podle právního řádu jednoho smluvního státu byla účinně respektována ve všech ostatních smluvních státech.“²⁴

V názvu Haagské úmluvy se objevuje slovo únos, ale v samotném obsahu právního dokumentu se místo únosu uvádí protiprávní přemístění či zadržení dítěte

²³ Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů? ASPI JU991, 26. 1. 2011, s. 1

²⁴ Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb.

mimo stát jeho obvyklého bydliště. Obvyklým bydlištěm je míněno místo, které vykazuje znaky trvalosti, dítě má k místu přátelské vazby, má zde lékaře, chodí zde do školy a navštěvuje zájmové kroužky. Obvyklé bydliště tedy nemusí být totožné s místem trvalého bydliště dítěte.

Protiprávní je takové přemístění nebo zadržení, jestliže:

„a) bylo porušeno právo péče o dítě, které má osoba, instituce nebo kterýkoliv jiný orgán buď společně, nebo samostatně, podle právního řádu státu, v němž dítě mělo své obvyklé bydliště bezprostředně před přemístěním nebo zadržením,

b) v době přemístění nebo zadržení bylo toto právo skutečně vykonáváno, společně nebo samostatně, nebo by bylo takto vykonáváno, kdyby bylo nedošlo k přemístění nebo zadržení.“²⁵

Pokud se tedy navrácení dítěte dožaduje rodič, který se o dítě před přemístěním nezajímal, s dítětem neudržoval kontakt, neplnil vyživovací povinnost, nebude jeho žádosti o navrácení s největší pravděpodobností vyhověno.

Pro účely tohoto právního dokumentu:

a) „právo péče o dítě zahrnuje práva vztahující se k péči o osobu dítěte a zejména právo určit místo pobytu dítěte,

b) právo styku s dítětem zahrnuje právo odvést dítě na omezenou dobu do jiného místa, než je obvyklé bydliště dítěte.“²⁶

Právo péče uvedené v písmenu a) může vyplývat ze zákona, ze soudního či správního rozhodnutí nebo z dohody platné podle právního řádu daného státu, v němž mělo dítě své obvyklé bydliště.

Postup podle Haagské úmluvy směřující k návratu se vztahuje na děti do 16 let. Jestliže dojde k neoprávněnému přemístění či zadržení dítěte staršího 16 let, předpokládá se, že dítě je již natolik rozumově vyspělé, že je schopné se vyjádřit, kde a s kým chce pobývat.

²⁵ Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb.

²⁶ Viz tamtéž

Kapitola II (čl. 6 – čl. 7) ukládá smluvním státům povinnost určit ústřední orgán, který bude v zemi odpovědný za plnění úkolů vyplývajících z Haagské úmluvy. Seznam všech ústředních orgánů je uložen u Haagské konference pro mezinárodní právo soukromé v Haagu a je přístupný na webových stránkách konference. Úkoly, které Haagská úmluva ukládá ústředním orgánům, jsou uspořádány hierarchicky podle důležitosti:

- ústřední orgán je povinen zjistit místo pobytu dítěte, což se ústřednímu orgánu v České republice daří prostřednictvím ústřední evidence obyvatelstva, dále za pomoci orgánů sociálně-právní ochrany dítěte a policie,
- chránit dítě další újmy a zúčastněné strany poškození. Poté, co ústřední orgán zjistí pobyt dítěte, vyhodnotí ve spolupráci s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí situaci, v jaké se dítě nachází,
- zajistit dobrovolné navrácení dítěte nebo usnadnit smířčí řešení. Snahou ústředních orgánů je řešit spor dohodou rodičů a zabránit tak soudnímu řízení, které může skončit i výkonem rozhodnutí, tj. násilnou exekucí dítěte.²⁷

Kapitola III (čl. 8 – čl. 20) řeší otázku návratu dítěte. Obsahuje vymezení, co musí návrh žalobce na navrácení dítěte obsahovat. Osoba, instituce nebo jiný orgán, který tvrdí, že dítě bylo neoprávněně přemístěno či zadrženo, může požádat o pomoc při zajištění návratu dítěte ústřední domovský orgán nebo kterýkoliv jiný ústřední orgán smluvního státu. Podle čl. 12 Haagské úmluvy musí soud vždy rozhodnout o navrácení dítěte, jestliže bylo podle čl. 3 Haagské úmluvy protiprávně přemístěno nebo zadrženo a v den zahájení řízení před soudem nebo správním orgánem smluvního státu, v němž se dítě nachází, uplynulo období kratší jednoho roku. Neprokáže-li se, že se dítě s novým prostředím sžilo, soudní orgán nařídí navrácení dítěte, i když řízení začalo po uplynutí období jednoho roku.²⁸

Důležitým ustanovením Haagské úmluvy je čl. 13, který stanoví, že soudní nebo správní orgán dožadovaného státu není povinen naříditi navrácení dítěte, jestliže se prokáže, že:

„a) osoba, instituce nebo jiný orgán, který měl pečovat o osobu dítěte, ve skutečnosti nevykonával právo péče o dítě v době přemístění nebo zadržení nebo souhlasil či později se smířil s přemístěním nebo zadržením, nebo

²⁷ Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb.

²⁸ Viz tamtéž

*b) je vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace.*²⁹

Za hrozbu vážného nebezpečí, kdy by návrat dítěti způsobil fyzickou či duševní újmu, není možné považovat jen epidemii, občanskou válku nebo teroristické útoky, ale i odloučení od osoby, která dítě přemístila a na kterou bylo dítě silně citově fixováno. Dalším důvodem, proč dítě nemusí být navraceno zpět je, jestliže rodič, který se dožadoval návratu dítěte, později s přemístěním souhlasil.³⁰

Kapitola IV (čl. 21) upravuje postup návrhu na zajištění účinného výkonu práva styku s dítětem.

Kapitola V (čl. 22 – čl. 36) upravuje zejména úhradu nákladů při provádění Haagské úmluvy.

Kapitola VI (čl. 37 – 45) obsahuje závěrečná ustanovení, která se tykají možnosti přistoupení jiných států k Haagské úmluvě a otázky platnosti úmluvy.³¹

Ve většině případů rodič - únosce po příjezdu do domovského státu podá návrh na rozvod a svěřeni dítěte do své péče. Dojde-li však v průběhu opatrovnického řízení k oznámení, že došlo k protiprávnímu přemístění nebo zadržení dítěte dle čl. 3 Haagské úmluvy, je soud, před kterým opatrovnické řízení probíhá, povinen řízení přerušit do doby, než bude učiněno rozhodnutí, zda bude dítě navraceno či nikoliv.³²

Ad 2) V důsledku nabytí účinnosti Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 o příslušnosti a uznání a výkonu nařízení rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 (Brusel II bis) dnem 1. 3. 2005 má aplikace Haagské úmluvy v případech mezinárodních únosů dětí mezi členskými státy EU, s výjimkou Dánska určitá specifika. Od výše uvedeného data je proto nutné

²⁹ Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb.

³⁰ Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů? ASPI JU991, 26. 1. 2011, s. 4

³¹ Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb.

³² Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 30

aplikovat Haagskou úmluvu v kontextu ustanovení čl. 11 výše uvedeného nařízení. Článek 11 Brusel II bis stanovuje, že při rozhodování o návrhu navrácení dítěte soudy členských států využijí nejrychlejší postupy, které vnitrostátní právo umožňuje a že vydají rozhodnutí s výjimkou uvedenou v čl. 11 odst. 3 do šesti týdnů od podání žádosti. Výjimky vylučující navrácení dítěte zpět do místa jeho obvyklého bydliště bezprostředně před přemístěním nebo zadržením uvedené v čl. 13 Haagské úmluvy se tímto nařízením omezují na minimum, neboť i v takových případech musí soud nařídít navrácení dítěte, pokud byla přijata vhodná opatření, která by chránila dítě po jeho návratu. Při řízení v případech neoprávněného přemístění nebo zadržení dítěte se podle čl. 10 Brusel II bis ponechá příslušnost k rozhodnutí ve věci samé členskému státu, ve kterém mělo dítě obvyklé bydliště bezprostředně před přemístěním či zadržením.³³

Otázka mezinárodních únosů je v českém právním řádu zohledněna zejména těmito vnitrostátními právními předpisy:

- 1) Listina základních práv a svobod,**
- 2) Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,**
- 3) Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů,**
- 4) Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů,**
- 5) Zákon č. 97/1963 Sb. o mezinárodním právu soukromém a procesním.³⁴**

Ad 1) Čl. 32 Listiny základních práv a svobod vymezuje rámec ústavní ochrany rodiny a rodičovství, přičemž se zaručuje zvláštní ochrana dětí a mladistvých.

Ad 2) V § 1 tohoto zákona je vymezena sociálně-právní ochrana dětí, kterou se rozumí zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj, řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a dále působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Hlavním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte.

³³ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 38

³⁴ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 15 – 18

Ad 3) Zákon o rodině přiznává rodičům konkrétní práva a povinnosti a dále omezuje výkon rodičovských práv, jestliže by ohrožoval zdraví dítěte a jeho tělesný, duševní, citový, rozumový a mravní vývoj nebo neoprávněně zasahoval do práv dítěte. Podle zákona o rodině ochranu dítěti zajišťují jednak soudy a jednak orgány sociálně-právní ochrany dětí, a to formou preventivních a podpůrných opatření v zájmu dítěte. Jedním z principů zákona je blaho dítěte, kterým se rozumí vytváření prostředí přátelskému dětem.

Ad 4) Jestliže jsou rodinně-právní vztahy řešeny před soudem, řízení je upraveno občanským soudním řádem. Novela o. s. ř. ze dne 1. 10 2008 zavedla nové právní prvky k naplnění účelu Haagské úmluvy.

Ad 5) Podle toho zákona jsou posuzovány rodinné vztahy s cizím prvkem. Zákon stanoví, kterým právním řádem se řídí občanskoprávní, rodinné či pracovní vztahy s mezinárodním prvkem.³⁵

2.3 Zefektivnění ochrany práv dětí

K zefektivnění průběhu řízení správních či soudních orgánů v případech mezinárodních únosů dětí byla přijata a učiněna opatření směřující k správné aplikaci Haagské úmluvy a k zefektivnění postupu při navrácení dítěte z České republiky do zahraničí nebo naopak. Těmito opatřeními jsou:

- 1) Institut styčného soudce,**
- 2) Databáze INCADAT,**
- 3) Panel expertův oblasti mezinárodních únosů dětí,**
- 4) Asociace mediátorů České republiky,**
- 5) Novela občanského soudního řádu.³⁶**

Ad 1) Návrh na zřízení mezinárodní sítě styčných soudců byl poprvé navržen soudcem Vrchního soudu v Londýně LJ Mathew Thorpem v roce 1998 na De Ruwenbergově semináři pořádaném pro soudce z oblasti mezinárodněprávní ochrany dětí. Institut

³⁵ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 15 – 18

³⁶ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 56 – 59

styčného soudce vznikl za účelem styku a komunikace ústředních orgánů států Haagské úmluvy s národními soudci a soudci smluvních států této úmluvy v otázkách mezinárodních únosů dětí. Činnost styčného soudce není přesně definována na mezinárodní ani vnitrostátní úrovni, proto záleží na jurisdikci jednotlivých smluvních států, jakými právy a povinnostmi styčného soudce delegují. K hlavní náplni práce styčného soudce by mělo patřit:

- pomáhat soudcům v aplikaci Haagské úmluvy v obecných i praktických otázkách, zejména v řízení podle čl. 13 písm. b) této úmluvy resp. Čl. 11 odst. 4 Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 (Brusel II bis),
- odpovídat na dotazované otázky zahraničních soudců a ústředních orgánů stran obecných otázek legislativy a kompetencí v problematice mezinárodních únosů dětí,
- podporovat mezinárodní spolupráci v rodinném právu obecně,
- zajistit, aby důležitá rozhodnutí ve věcech mezinárodních únosů dětí byla zasílána do databáze INCADAT.³⁷

Komunikace mezi soudci probíhá mnohem snadněji, je-li vedena prostřednictvím specializovaných a jazykově vybavených soudců. Pokud smluvní stát Haagské úmluvy styčného soudce nemá, komunikují soudy přímo nebo za pomoci ústředních orgánů. Styčný soudce nepřebírá funkce ústředního orgánu podle čl. 7 Haagské úmluvy, ale spolupůsobí s ústředním orgánem a přispívá tím k zrychlení řízení ve věcech mezinárodních únosů dětí. Styčným soudcem pro Českou republiku ve věcech rodinného práva byl ministrem spravedlnosti dne 8. 12. 2006 jmenován JUDr. Lubomír Ptáček, Ph.D., soudce Krajského soudu v Ústí nad Labem, pobočka Liberec.

Ad 2) Za dobu existence Haagské úmluvy byla vytvořena bohatá databáze judikatury INCADAT, která je přístupná na internetových stránkách Haagské konference mezinárodního práva v sekci mezinárodních únosů <http://www.incadat.com>. V současné době obsahuje tato databáze přes 1000 rozhodnutí.

Ad 3) K posílení mezinárodněprávní ochrany dětí zahájil svou činnost k 1. 1. 2008 tzv. panel expertů pro otázky mezinárodních únosů dětí. Jeho členové byli jmenováni za účelem odborné a metodické pomoci orgánům sociálně-právní ochrany dětí, které

³⁷ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 56 – 59

budou v případech mezinárodních únosů dětí ustanoveny jejich opatrovníky. Členové působí jak ve státním tak i v nestátním sektoru a všichni mají praktickou zkušenost s řešením mezinárodních sporů mezi rodiči. Panel expertů je koordinován Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí a MPSV.

Ad 4) Asociace mediátorů ČR je členem Světového fóra mediátorů. Jedná se o nevládní organizaci sdružující mediátory z řad profesionálů a dobrovolníků, ale i laickou veřejnost, která podporuje myšlenku mimosoudního způsobu řešení konfliktů znesvářených stran. Asociace byla založena v roce 2000 a svoji činnost zahájila začátkem roku 2001. Zkušenosti ukazují, že smírčí řešení umožňuje stranám přicházet s výrazně více efektivními a kreativními řešeními dané situace, než je tomu např. v soudním řízení. V 70 – 80% případů řešených mediací je dosažené výsledné, pro zúčastněné strany přijatelné dohody.³⁸

Ad 5) Rychlost řízení je jedním z nejdůležitějších faktorů v případech mezinárodních únosů dětí. Snaha zrychlit soudní řízení byl jedním z důvodů, proč Ministerstvo spravedlnosti vypracovalo novelu občanského soudního řádu (o. s. ř.), která byla přijata pod číslem 295/2008 Sb. a nabyla účinnosti dne 1. 10. 2008. Novela o. s. ř. zavedla do českého právního řádu nové prvky k naplnění účelu Haagské úmluvy. Právní úprava před přijetím novely umožňovala účastníkům znesvářených stran a jejich právním zástupcům činit průtahy v řízení, aniž by si uvědomovali, že tím, na koho při řízení má být kladen největší důraz, je dítě a jeho zájmy, nikoli zájmy rodičů. K průtahům v soudních řízeních přispívá fakt, že případy mezinárodních únosů dětí jsou složité, doručuje se účastníkům řízení do zahraničí, předkládají se různé listiny a mnohdy se vyhotovují znalecké posudky. Hlavními změnami, které novela o. s. ř. přinesla, jsou:

- výlučná místní příslušnost soudu pro případy mezinárodních únosů dětí,
- specializovaný senát,
- soudní dohled nad pohybem dítěte,
- opatření k zabránění dítěti opustit území státu bez souhlasu soudu,
- opatření k zabránění narušení osobních vazeb mezi dítětem a žalobcem,
- rozhodnutí bez nařízení jednání,

³⁸ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 56 – 59

- záruky podmiňující návrat dítěte.³⁹

V prvním stupni vyřizuje případy mezinárodních únosů dětí Městský soud v Brně, soudem odvolacím je Krajský soud v Brně. K zavedení výlučné místní příslušnosti se přistoupilo proto, že jde o velice úzce specializovanou problematiku. Stejná výlučná místní příslušnost je i pro vykonávací řízení.

Vytvoření specializovaného senátu by mělo urychlit rozhodování, a tím by se měl dodržet závazek, který pro Českou republiku vyplývá z mezinárodního práva a z práva EU. Řízení je koncipováno tak, aby byla dodržena lhůta stanovená Haagskou úmluvou a Nařízením Brusel II bis a aby k nenařízení návratu docházelo ve výjimečných případech, definovaných těmito právními dokumenty. Soud by měl vydat rozhodnutí zpravidla do šesti týdnů od zahájení řízení. Pokud je v této lhůtě nevydá, měl by v odůvodnění rozhodnutí uvést skutečnost, proč nebylo možné rozhodnutí vydat dříve.

Soud může rozhodnout v určitých případech bez nařízení jednání, a to tehdy, pokud žalovaný nereagoval na kvalifikovanou výzvu a má se tedy za to, že souhlasí jak s návrhem o navrácení, tak s rozhodnutím věci bez jednání. Je možné dále rozhodnout bez nařízení jednání, jestliže je možné ve věci rozhodnout jen na základě listinných důkazů, které jsou součástí spisu a účastníci se práva účasti na projednání věci vzdali nebo nereagovali na výzvu k vyjádření se ve věci a má se za to, že souhlasí s tím, aby soud věc rozhodl bez nařízení jednání.

Soud může podmínit návrat dítěte splněním záruk. Záruky jsou namísto zejména tehdy, bylo-li dítě, které se navrácí do místa obvyklého bydliště, dlouhodobě odděleno od druhého rodiče a popřípadě je doprovázeno rodičem, který dítě unesl. Záruky mohou mít různou podobu. Může se jednat o požadavek zaplacení přepravních nákladů do státu obvyklého bydliště před protiprávním přemístěním, hrazení nákladů na živobytí, zajištění ubytování nebo se může jednat o zákaz kontaktu rodiče s dítětem, který požádal o jeho návrat, popřípadě požadavek kontaktu s dohledem. Záruky však mají omezenou územní platnost. Proto by měl soud před tím, než ve věci rozhodne zajistit, aby byly záruky vymahatelné i na území jiného státu než domovského např. formou tzv. mirror orders (rozhodnutí s podobným obsahem v různých státech). Podstatou mirror orders je, že stát, kam má být dítě navraceno, vydá stejný příkaz, jako vydal stát, kam bylo dítě uneseno a je platný až do doby rozhodnutí o meritu věci příslušným soudem ve státě obvyklého bydliště dítěte. Vzhledem k tomu, že řízení se mnohdy

³⁹ Mezinárodní únosy dětí po novele občanského soudního řádu. ASPI KP635, 1.11 2010, s. 2 – 3

dostanou do fáze výkonu rozhodnutí, novela o. s. ř. přinesla změny i v tomto ohledu. Nadále se upřednostňuje uložení pokuty před samotným nařízením výkonu rozhodnutí odnětí dítěte. Novela ale omezuje možnost ukládat peněžité pokuty opakovaně, a to tak, že soud musí zdůvodnit, proč výkon rozhodnutí tímto způsobem je tím nejlepším postupem. Soud může účastníkovi, který dobrovolně neplní rozhodnutí, určit účast na mimosoudním smírčím řízení.⁴⁰

2.4 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

Jak jsem uvedla v druhé části bakalářské práce předmětem Haagské úmluvy je bezodkladný návrat protiprávně přemístěného či zadržovaného dítěte do místa jeho obvyklého bydliště a obnovení styku rodiče-s dítětem, jehož právo péče o dítě bylo porušeno. K naplnění předmětu Haagské úmluvy mají smluvní státy povinnost zřídit ústřední orgány k řešení problematiky mezinárodních únosů dětí. Ústřední orgány byly dle Haagské úmluvy koncipovány jako prvotní orgány, na které se mají rodiče unesených dětí obracet s návrhem o navrácení zpět. Veškeré náklady spojené s činností ústředních orgánů jsou poskytovány bezplatně. Členské země mohou založit ústřední orgán výlučně k naplňování předmětu Haagské úmluvy, nebo již existujícímu orgánu uložit práva a povinnosti související s mezinárodními únosy dětí. Povinností členského státu je založit nebo určit ústřední orgán již v době přijetí a ratifikace Haagské úmluvy, aby v době účinnosti právního dokumentu mohl ústřední orgán nového členského státu přijímat a odesílat žádosti týkající se navrácení dětí. Nezbytnou podmínkou řádného plnění povinností stanovených ústřednímu orgánu úmluvou je kromě legislativních pravomocí také kvalifikovaný personál a materiální zázemí.⁴¹

Ústředním orgánem ve věci mezinárodních únosů pro Českou republiku je Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (Úřad) se sídlem v Brně, Šilingrovo náměstí 3/4. Je organizační složkou státu a orgánem sociálně-právní ochrany dítěte, jehož postavení a činnost upravuje zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Úřad existoval již před účinností výše uvedeného zákona jako Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu dětí, později došlo ke změně názvu a k rozšíření oblastí působnosti činnosti. Úřad je správním orgánem s celostátní

⁴⁰ Mezinárodní únosy dětí po novele občanského soudního řádu. ASPI KP635, 1.11.2010, s. 2 – 3

⁴¹ Postavení ústředního orgánu dle Úmluvy o občanskoprávních aspektech únosů dětí. ASPI JU991, 1. 11. 2010, s. 1 – 2

působností, v jehož čele stojí ředitel JUDr. Zdeněk Kapitán, Ph.D. Nadřízeným orgánem Úřadu je Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Činnost Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí je možné rozdělit na:

- vymáhání výživného ve vztahu k cizině,
- vedení agendy a zprostředkování mezinárodních adopcí,
- řešení protiprávního přemístění či zadržení dětí (mezinárodní únosy dětí),
- ochranu nezletilých osob v soudních řízeních s mezinárodním prvkem (opatrovník dítěte).⁴²

27. 1. 2011 jsem navštívila sídlo Úřadu a osobně se setkala s paní Mgr. Ing. Romanou Juříčkovou, pracovnící agendy mezinárodních únosů dětí se zaměřením na německy hovořící země. Před přijetím do pracovního poměru musela jako uchazečka o místo prokázat znalosti z mezinárodního práva soukromého, znalost německého jazyka na pokročilé úrovni a navrhnout řešení modelové situace únosu dítěte. Pracovníky si vybírá sám ředitel, který dle slov paní Juříčkové, klade na své zaměstnance vysoké požadavky v zájmu dobrého jména Úřadu a v zájmu spokojenosti zainteresovaných stran. Byly mi poskytnuty informace a materiály o činnosti Úřadu a na základě zkušeností zhodnotila pracovnice Úřadu spolupráci s ústředními orgány členských států, spadající územně do její kompetence. Spolupráci s německými správními orgány hodnotila negativně, a to z toho důvodu, že německé úřady velmi neochotně a s časovou prodlevou poskytují informace o pobytu a sociálním postavení uneseného dítěte. Tím se dopouští porušení cíle Haagské úmluvy jednat v nejlepším zájmu dítěte a zajistit pokud možno co nejrychleji obnovu stavu před protiprávním přemístěním či zadržením dítěte. Nedodržování lhůt a postupů v řízení však Haagská úmluva neřeší, a tudíž Úřad nemůže vůči liknavému ústřednímu orgánu použít žádný právní postih.

Mezi hlavní úkoly Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí patří:

- preventivní a osvětová činnost,
- zprostředkování styku se zahraničními orgány v rámci své působnosti,

⁴² www.umpod.cz, 31. 1. 2011

- spolupráce na tvorbě mezinárodních a vnitrostátních právních dokumentů, které souvisejí s oblastí působnosti správního orgánu.⁴³

V případě, že je dítě uneseno z České republiky do zahraničí, vystupuje Úřad jako dožadující ústřední orgán. Jestliže je dítě uneseno do České republiky, vystupuje Úřad jako dožadovaný ústřední orgán. V případech únosů Úřad úzce spolupracuje s dalšími orgány státu, tedy se zastupitelskými úřady České republiky v zahraničí, se zaměstnanci orgánů sociálně-právní ochrany, s Policií České republiky, která napomáhá zejména při zjišťování aktuálního pobytu dítěte.⁴⁴

Při poradenské činnosti se pracovníci Úřadu setkávají s chybějícími znalostmi veřejnosti s Haagskou úmluvou a tudíž i s neznalostí následků protiprávního přemístění či zadržení dítěte. Nejčastěji Úřad odpovídá na dotazy osobám, u kterých hrozí, že k porušení práva péče teprve dojde nebo u kterých již k porušení práva péče o dítě došlo. Aby se předešlo protiprávnímu přemístění nebo zadržení dítěte dle čl. 3 Haagské úmluvy, Úřad v rámci prevence doporučuje rodičům, kteří hodlají s dítětem vycestovat, opatřit si pro cestu do zahraničí nebo do domovského státu souhlas druhého rodiče. Souhlas je možný i ústně, ale v případě problémů se těžko dokazuje. Pokud není možné souhlas druhého rodiče získat, lze požádat o vyslovení souhlasu soud. Jestliže hodlá rodič s dítětem vycestovat na dobu kratší, např. na dovolenou, souhlas není nutný. Některé nečlenské státy EU mohou požadovat pro vstup nezletilého dítěte na své území souhlas obou rodičů s vycestováním. Podrobnější informace stran vycestování je možné získat na Ministerstvu zahraničních věcí. Jestliže jako důvod návratu rodič uvádí fyzické či psychické násilí v rodině, měl by být schopen toto tvrzení podložit důkazy, např. lékařskou zprávou, protokolem policejního orgánu o zásahu v rodině.⁴⁵

Nepostradatelnou úlohu v případech mezinárodních únosů dětí hrají nevládní, neziskové organizace a občanská sdružení činné v oblasti ochrany lidských práv. Napomáhají v případech, kdy se rodič - únosce dostává spolu s dítětem do nepříznivé životní situace a ocitá se bez finančních prostředků. Poskytování právní, sociální či psychologické pomoci je ve většině případů bezplatné. Velmi důležitá je také spolupráce nevládních organizací s Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně a orgánů sociálně-právní ochrany dítěte.

⁴³ www.umpod.cz, 31. 1. 2011

⁴⁴ www.umpod.cz/unos-ditete-ze-zahranici, 31. 1. 2011

⁴⁵ www.umpod.cz/cesta-s-ditetem-do-zahranici, 14. 12. 2010

Mezi organizace, zabývající se ochranou lidských práv a problematikou mezinárodních únosů dětí, patří v České republice zejména:

1) Dětský fond Organizace spojených národů,

2) Fond ohrožených dětí,

3) Nadace Naše děti,

4) Bílý kruh bezpečí o. s.,

5) ROSA,

6) Psychosociální centrum Acorus.⁴⁶

Ad 1) Dětský fond Organizace spojených národů amerických (UNICEF) je největší světovou organizací zabývající se ochranou a zlepšováním životních podmínek dětí a podporou všestranného rozvoje dětí. V České republice existuje tzv. výbor pro UNICEF, který přispívá k informovanosti o dětských právech a k získávání finančních prostředků pro činnost UNICEF v zemích třetího světa. Velkou podporou činnosti UNICEF bylo přijetí Úmluvy o právech dítěte v roce 1989. Mezi základní úkoly Českého výboru pro UNICEF patří:

- informovat širokou veřejnost o Úmluvě o právech dítěte a seznamovat ji se stavem a situací dětí v ČR,
- upozorňovat kompetentní orgány na negativní jevy, které ohrožují zdravý vývoj dětí,
- vlastní programová činnost na pomoc dětem v ČR, osvětové a vzdělávací akce na podporu dětských práv.⁴⁷

Ad 2) Fond ohrožených dětí je občanským sdružením s celostátní působností., pomáhající týraným, zanedbávaným, zneužívaným, opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem. Mezi hlavní činnosti patří:

- pomoc sociálně ohroženým dětem se zaměřením na terénní sociální práci a sanaci rodin,

⁴⁶ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 53 – 56

⁴⁷ Viz tamtéž

- všestranná podpora rozvoje náhradní rodinné péče, vyhledávání vhodných osob, které se mohou stát osvojiteli nebo pěstouny, a to zejména pro obtížně umístitelné děti,
- poradenská a hmotná pomoc rodinám,
- provozování zařízení Klokánek pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- provoz azylových domů pro rodiny s dětmi a mládež bez domova,
- provoz krizové linky,
- spolupráce se státními orgány a institucemi zabývajících se otázkami dětí a mládeže, návrhy legislativních změn v oblasti ochrany dětí.⁴⁸

Ad 3) Nadace Naše dítě vznikla za účelem podpory humanitních projektů, které mají přispívat k vytvoření účinného systému ochrany dětí v České republice a k zajišťování ochrany práv v rámci Úmluvy o právech dítěte. Prosazuje větší provázanost mezi jednotlivými ministerstvy, státní správou a nestátními organizacemi zabývajících se ochranou dětí na území České republiky. Mezi hlavní úkoly Nadace Naše dítě patří:

- pomáhat dětem z problémových rodin a dětem sociálně znevýhodněným, a to zejména formou přímé finanční podpory a osvětovou činností,
- prosazování legislativních úprav k zlepšení systému ochrany dětí.⁴⁹

Ad 4) Bílý kruh bezpečí, o. s. se zaměřuje na pomoc obětem trestné činnosti a na prevenci kriminality. Obětem trestných činů poskytuje odbornou pomoc a v některých případech doprovází oběť k soudu. Mezi hlavní činnosti patří:

- zlepšení informovanosti občanů i veřejné zprávy o problematice obětí trestné činnosti,
- zlepšení informovanosti o možnostech a prostředcích prevence kriminality a o zásadách chování, které snižují spáchání trestného činu,
- bezplatná, odborná pomoc obětem trestné činnosti v síti poraden občanského sdružení, a to formou právní, psychologické a sociální pomoci,

⁴⁸ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 53 – 56

⁴⁹ Viz tamtéž

- spolupráce při tvorbě zákonů, předkládání podnětů k zákonodárným iniciativám,
- osvětová činnost - přednášky, vystupování v médiích tématicky zaměřených na zvýšení právní výchovy.⁵⁰

Ad 5) ROSA je občanské sdružení, které se specializuje na poskytování bezplatné psychosociální pomoci ženám, obětem domácího násilí a jejich dětem. ROSA spolupracuje se státními a zastupitelskými orgány, policií a neziskovými organizacemi zabývající se stejnou problematikou jak v České republice, tak v zahraničí. ROSA nabízí následující služby:

- jednorázové a dlouhodobé psychologické poradenství,
- zprostředkování psychiatrické pomoci,
- sociální a právní poradenství,
- podporu v těžkých životních situacích.⁵¹

Ad 6) Acorus je občanské sdružení provozující psychosociální centrum, které pomáhá osobám ohroženým domácím násilím a dále poskytuje pomoc v překonávání nepříznivých sociálních situací. Mezi hlavní činnosti občanského sdružení dále patří:

- provozování azylového domu,
- napomáhat obětem domácího násilí se začleněním do běžného života bez násilí,
- krizová pomoc a odborné sociální poradenství.⁵²

⁵⁰ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 53 – 56

⁵¹ Viz tamtéž

⁵² Viz tamtéž

2.5 Dílčí závěr

Rodina je místem, kde dítě vyrůstá, kde ho rodiče vychovávají, kde má svůj domov, zázemí a láskyplnou péči. Partneri, ať již v manželském nebo nemanželském vztahu, mohou svým chováním, negativními emocemi a postoji poklidnou atmosféru dítěti, ale i sobě zcela narušit. Pokud se partneri již nedovedou nebo nechtějí dohodnout na zásadních věcech, jeden z partnerů opouští domov. Stává se to i v rodinách s mezinárodním prvkem. Jestliže však rodič přemístí dítě přes hranice a na vycestování se s partnerem nedohodne, dopouští se zásahu do práva dítě a do práva péče o dítě druhého rodiče. V České republice je problematika mezinárodních únosů dětí řešena Haagskou úmluvou a Nařízením Rady (ES) č. 2201/2003. Při rozhodování ve věci navrácení dítěte se vychází ze základního principu Haagské úmluvy - respektování zájmu dítěte. K zefektivnění postupu při rozhodování o navrácení dítěte se využívá nových možností a přijatých opatření, jako je například specializovaný senát, institut styčného soudce, mediace, novela občanského soudního řádu. Ústředním orgánem České republiky pro řešení případů mezinárodních únosů dětí je Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně (Úřad). Při řešení případů únosů dětí a rozhodování o navrácení do místa jeho obvyklého bydliště je nutná spolupráce Úřadu s dalšími orgány státu, se zaměstnanci orgánů sociálně-právní ochrany, soudy, nestátními organizacemi a sdruženími a v neposlední řadě spolupráce samotných rodičů, tak, aby byly naplněny zásady Haagské úmluvy a Úmluvy o právech dítěte.

3. Mediace a aplikace Haagské úmluvy v praxi

3.1 Mediace

Mediace (slovo latinského původu, *mediare* = být uprostřed) označuje způsob, jakým je možné řešit spor. Cílem mediace je vyřešení sporu smírnou cestou, tudíž dohodou. V České republice mediace již není neznámým pojmem, přesto mnoho lidí využívá soud jako jedinou instituci v situacích, kdy své konflikty nedovedou sami vyřešit. Do České republiky je mediace šířena od počátku 90. let odborníky ze západních demokratických zemí s mnohaletou mediační zkušeností. Tuto alternativní metodu sporu v netrestní oblasti přivezli mediátoři z USA z iniciativy nadace Partners for Democratic Change, kteří rovněž pomáhali zakládat České centrum pro vyjednávání a řešení sporů. V druhé polovině 90. let část členů organizace přešla do sítě Partners (dnes Partners Czech, o.p.s), malá část založila vzdělávací agenturu Centrum dohody s.r.o. a většina zájemců o mediaci založila v roce 2000 Asociaci mediátorů ČR, o. s. (AMČR). Cílem nevládní organizace je:

- udržovat mediaci na vysoké profesionální úrovni,
- dodržovat profesní standardy a etický kodex mediátora,
- informovat laickou i odbornou veřejnost o alternativní metodě řešení sporů,
- poskytovat mediační službu a poradenství v oblasti řešení sporů,
- vzdělávat zájemce o mediační dovednosti.⁵³

AMČR je držitelem Osvědčení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy o způsobilosti vzdělávacího zařízení pro vzdělávací programy v oblasti mediace, prevence a řešení konfliktů (včetně interetnického vyjednávání) a facilitace. Od května 2003 je členem Světového fóra mediátorů a od prosince 2007 členem Iniciativy Evropské sítě mediátorů. AMČR realizuje mediaci v rodinné, komunitní (sousedské spory), etnické a pracovně-obchodní oblasti a ve spolupráci s Ministerstvem průmyslu a obchodu školí zájemce o mediaci ve spotřebitelských sporech. Od konce 90. let existuje v České republice již několik míst, kde je mediace nabízena jako placená

⁵³ <http://amcr.cz/co-je-to-mediace/>, 24. 3. 2011

služba akreditovanými mediátory, jejichž seznam je uveden na www.amcr.cz/mediace/akreditovani-mediatori.⁵⁴

AMČR nabízí vzdělávání v oblasti mediace pro zájemce z řad veřejnosti, především sociálním pracovníkům, personalistům, psychologům a pedagogům, ale i řídicím pracovníkům a politikům, kteří si chtějí rozšířit a zefektivnit svoje dovednosti pro práci s lidmi, zejména při řešení konfliktů. Vzdělávání probíhá formou seminářů, tréninků mediačních modelových situací a formou 12 denního výcviku mediace. Po absolvování výcviku je možné zažádat o akreditaci AMČR.⁵⁵

Mediace je legislativně zakotvena pouze v trestním právu, a to zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Od roku 2008 lze mediaci využít v rodinné oblasti novelizovaným občanským soudním řádem, který umožňuje přerušit soudní jednání na dobu tří měsíců v rozvodovém řízení, kde figurují děti a poslat účastníky sporu k mediaci nebo rodinné terapii. Ministerstvo spravedlnosti ve spolupráci s AMČR, Českou advokátní komorou, Soudcovskou unií, probační a mediační službou a dalšími odborníky připravuje návrh zákona o Mediaci v netrestních věcech, přičemž s účinností zákona se počítá již v letošním roce. Cílem je připravit legislativně ošetřený mediační systém pro všechny právní oblasti, přičemž samotný průběh mediace bude v připravovaném zákoně upraven pouze rámcově. Striktní úprava by totiž neodpovídala neformálnímu charakteru mediace. Z hlediska účastníků mediace je významné, že zahájení mediace bude mít stejně jako klasické soudní řízení vliv na běh promlčecí doby a lhůty pro zánik práva. Zákon bude dále upravovat například postavení registrovaných mediátorů, podmínky zápisů do registru mediátorů, podmínky výkonu činnosti registrovaných mediátorů a jejich odpovědnost za škody a působnost Ministerstva spravedlnosti na úseku mediace v netrestních věcech.⁵⁶

Mediátor, který vstupuje mezi znesvářené strany, musí být nezaujatý, zachovávat neutrální postoj, musí být bez předsudků k účastníkům sporu a dávat oběma stranám stejný prostor k hledání řešení. Mediátor se snaží vést znesvářené strany k pozitivnímu chování a k odpoutání se od předešlých osobních negativních zkušeností a prožitků. Mediace prochází následujícími fázemi:

⁵⁴ <http://amcr.cz/co-je-to-mediace/>, 24. 3. 2011

⁵⁵ <http://www.amcr.cz/vzdelavani/>, 24. 3. 2011

⁵⁶ <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=4978&d=315660>, 10. 3. 2011

- zahájení - mediátor se snaží navodit pozitivní ovzduší,
- interpretace situace - mediátor seznámí účastníky s případem, aby si mohli vytvořit objektivnější obraz o celé situaci,
- snaha o pochopení - zúčastněné strany vzájemně naslouchají, vytváří se příznivá atmosféra pro spolupráci,
- hledání možných řešení - zúčastněné strany společně hledají dohodu, smír k vyřešení sporu,
- dosažení dohody - zúčastněné strany přijmou dohodu, ve které společně akceptují řešení sporu.⁵⁷

Oproti soudnímu řízení přináší mediace několik nesporných výhod, kterými jsou:

- dobrovolná účast stran,
- kontrola nad procesem řešení sporu a jeho výsledkem,
- záruka uchování důvěrných informací,
- časová úspora,
- možnost ujasnit si potřeby, očekávání a zájmy nejen své ale i druhé strany,
- zlepšení vzájemných vztahů, snížení napětí a zkvalitnění prostoru pro budoucí spolupráci.⁵⁸

Typy sporů vhodných pro mediaci:

- strany jsou schopny spolu komunikovat a vyměňovat si informace,
- strany a jejich právní zástupci nezastávají názor, že ve sporu musí být jedna strana vítězem a druhá poraženým,
- strany, které jsou ve vzájemném vztahu, jsou závislé na vyřešení konfliktu, neboť obě strany přispěly svým chováním a konáním ke vzniku konfliktu,

⁵⁷ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 182 – 183

⁵⁸ <http://www.amcr.cz/mediace/vyhody-mediace-typy-sporu.php>, 24. 3. 2011

- obě strany sporu souhlasí s mediací.⁵⁹

Z rozhovoru s paní Mgr. Ing. Romanou Juříčkovou vyplynulo, že prioritou Úřadu je působit na zainteresované osoby tak, aby došlo k dobrovolnému navrácení dítěte nebo zprostředkovat uzavření smírčí dohody mezi rodiči o pobytu a výchově dítěte. Uzavřením smírčí dohody je dítě uchráněno před negativními okolnostmi soudního řízení a před případnou soudní exekucí při neplnění rozhodnutí o navrácení dítěte. Úřad nemá pravomoc smírčí dohodu schvalovat, k tomu je oprávněn příslušný soud.

3.2 Kazuistika č. 1 - Dosažení smíru mezi rodiči

Případ se týkal třináctileté dívky, které žila s matkou Češkou, otcem Řekem a mladším sourozencem v Řecku. Rodiče se rozvedli a matka po rozvodu žila s dětmi na území Řecké republiky ještě dva roky. Poté vycestovala s mladším sourozencem do Čech. Po dohodě s otcem směla starší dcera odjet do České republiky za matkou na krátkodobý pobyt podzimních prázdnin. Starší dcera se již do Řecka vrátit nechtěla. S trvalým pobytem dívky v České republice otec nesouhlasil, a proto se koncem roku 2009 obrátil na ústřední řecký orgán s návrhem o navrácení dcery zpět do Řecka.

Mladší sourozenec se sice narodil za doby trvání manželství, ale biologickým otcem manžel nebyl. V případě mladšího sourozence proto mezinárodní únos řešen nebyl. Ústřední orgán dožadovaného státu zkontaktoval Úřad v prosinci roku 2009, který posléze začal činit opatření směřující k dobrovolnému navrácení dcery zpět do Řecka. Matka však odmítala dobrovolné navrácení dcery a argumentovala Úřadu tím, že si v řeckém prostředí nezvykla a že je ve škole šikanována. Snažila se dceři v Řecku nastavit pravidelný denní režim a vychovávat ji způsobem obvyklým našim podmínkám. Otec však tento způsob výchovy neuznával a tudíž matku nepodporoval. S ohledem na věk dívky a dosaženého stupně vyspělosti bylo možné ji na půdě Úřadu vyslechnout a přihlížet k jejímu stanovisku se do Řecka nevrátit. Otec podal v březnu roku 2010 návrh na navrácení dítěte k Městskému soudu v Brně. V dubnu téhož roku se soudkyně při prvním soudním jednání snažila rodiče přimět k smírnému řešení, a to zejména s ohledem na zájmy nezletilé. Na výzvu soudkyně rodiče reagovali kladně a souhlasili s provedením mediace - smírčího řízení prostřednictvím Úřadu. V květnu 2010 proběhla v prostorách úřadu mediace za přítomnosti matky a její advokátky, nezletilé dívky, otce a jeho advokáta, mediátora a právničky Úřadu. Nejprve provedl mediátor rozhovor s otcem bez přítomnosti matky a dcery, posléze s matkou, poté

⁵⁹ <http://www.amcr.cz/mediace/vyhody-mediace-typy-sporu.php>, 24. 3. 2011

s nezletilou a nakonec s oběma rodiči společně. Výsledkem celodenního jednání a působení mediátora na zúčastněné strany byl souhlas otce se zkušebním ročním pobytem dcery v České republice s tím, že letní prázdniny stráví u otce v Řecku. Pokud by se dceři v České republice nelíbilo a projevila by zájem vrátit se do Řecka, matka jí v návratu nesmí bránit. V sepsané dohodě mezi rodiči byla dále dojednána náhrada cestovních výdajů dcery. Dohoda uzavřená na půdě Úřadu není však soudně vymahatelná, tudíž rodič nemá při uzavření smíru jistotu, že bude druhým respektována v takovém rozsahu, ve kterém se ve smířčím řízení oba dohodli. Proto se taková dohoda nechává zpravidla schvalovat soudem v podobě tzv. přétorského smíru, který již má povahu smíru, jehož obsah je soudně vynutitelný a vymahatelný., a oba rodiče zde mají záruku právní jistoty. V případě nedodržení ujednání schváleném v přétorském smíru se rodič může obrátit na soud a vynutit si plnění schválené ve smíru po druhém. Vzhledem k tomu, že specializace na mezinárodní únosy dětí byla centralizována do Brna, věcně a místně příslušný ke schválení přétorského smíru ve věcech únosů bude vždy Městský soud v Brně. Následující den po uzavření dohody mezi rodiči proběhlo jednání před Městským soudem v Brně. Výsledkem jednání bylo schválení dohody rodičů přétorským smírem dle ustanovení § 67 občanského soudního řádu.⁶⁰

3.3 Kazuistika č. 2 - Rozhodnutí o nařízení navrácení dítěte

Rozsudek Krajského soudu v Brně, č. j. 20 Co 413/2010-127, ze dne 8. 6. 2010 o nařízení navrácení dítěte do místa jeho obvyklého bydliště.

Krajský soud v Brně rozhodl ve věci žalobce - otce D., bytem Řecká republika, zastoupeného advokátem proti žalované - matce E., bytem Česká republika, zastoupené advokátem, o žalobě na navrácení nezletilého G., ve věcech mezinárodních únosů dětí, za účasti Krajského státního zastupitelství v Brně, o odvolání žalobce proti rozsudku Městského soudu v Brně ze dne 9. 2. 2010, tak, že mění rozsudek soudu I. stupně a nařizuje navrácení nezletilého do místa jeho obvyklého bydliště, Řecká republika, do 30 dnů od právní moci rozsudku.

Odůvodnění

Soud v řízení o navrácení dítěte rozhoduje výlučně o tom, zda dítě bude či nebude navráceno do místa jeho obvyklého bydliště před přemístěním nebo zadržením a nerozhoduje o výchově a výživě dítěte, ani o styku rodičů s dítětem. Navrácení dítěte

⁶⁰ Případ převyprávěn Mgr. Ing. Romanou Juříčkou dne 27. 1. 2011

do místa jeho obvyklého bydliště nezbytně neznamená navrácení k opuštěnému rodiči a oddělení od rodiče, který dítě přemístil.

Soud I. stupně rozsudkem zamítl návrh žalobce, aby soud nařídil žalované navrácení nezletilého do místa jeho obvyklého bydliště. Proti rozsudku podal žalobce včas odvolání, ve kterém uváděl, že žalovaná nepředložila soudu žádný relevantní důkaz podporující tvrzení, že by návrat dítěte zpět vystavil nezletilého fyzické a duševní újmě nebo dítě dostal do nesnesitelné situace. Matka jednostranně vzala dítě z jeho obvyklého bydliště, čímž byl otec omezen ve svých rodičovských právech. Odůvodnění, že je dítě útlého věku a stále kojeno, nemůže být podstatou a meritem tohoto sporu. Tyto skutečnosti má posléze zkoumat věcně a místně příslušný soud ve věci péče o nezletilé. Matka původně vycestovala do České republiky z rodinných důvodů a jen na krátký čas. Tím, že zůstala v České republice natrvalo a otcí tuto skutečnost nesdělila, dopustila se neoprávněného přemístění nezletilého z místa jeho obvyklého bydliště, tedy z Řecka do České republiky. Otec řádně vykonával svá rodičovská práva. Nezletilého vychovával, živil a staral se o něho. Orgány Řecka byly připraveny přijmout vhodná opatření k zajištění ochrany navrácení nezletilého, pokud by to soud považoval za vhodné. Navíc otec měl zajištěnou zástupnou péči o nezletilého u svých rodičů a dostatek finančních prostředků na případnou pečovatelku v nočních hodinách.

Matka se proti rozsudku I. stupně odvolala. V odůvodnění uvedla, že otec nezletilého u soudu přislíbil, že doloží čistý trestní rejstřík, což neučinil. Právní zástupce žalobce uvedl, že proti otcí nezletilého je skutečně na území Řecka vedeno trestní stíhání, ale není mu známo, jaký skutek měl spáchat. Pravděpodobně se jednalo o nalezenou omamnou látku v podniku, který žalobce provozoval. Žalovaná uvedla, že pro dítě by bylo nebezpečné, kdyby soud nařídil navrácení nezletilého zpět k otcí, proti němuž bylo zahájeno trestní stíhání a hrozí nebezpečí, že bude muset jít do vězení. Matka dále zpochybnila zástupnou péči rodičů otce, kterým je již 80 let a dále argumentovala, že se otec dítěte doposud nezajímal, kde bere matka peníze na synovu péči. Žalovaná uvedla, že se neoprávněného přemístění dítěte nedopustila, neboť vycestovala se synem s přímým vědomím žalobce. Ten žalované zařídil pouze jednosměrnou letenku do České republiky. Dále k odvolání uvedla, že o nezletilého celodenně pečuje, má k němu velmi silný citový vztah. Dle vyjádření matky se syn již v České republice adoptoval a navrácení do Řecka by synovi způsobilo násilné vytržení ze současného prostředí, a tím i závažnou duševní újmu. Návrh žalobce dle žalované tedy rozhodně není v souladu se zájmy a blahem nezletilého.

Odvolací soud dospěl k závěru, že matka protiprávně přemístila nezletilého z místa jeho obvyklého bydliště do České republiky. Jakkoliv nepříznivě může tento závěr odvolacího soudu pro žalovanou vyznívat, je třeba uvážit následující aspekty celé věci. Žalovaná má právo si svobodně zvolit svého životního partnera. Tímto svobodným rozhodnutím však na sebe bere možné riziko odlišného sociokulturního prostředí partnera a v nemalé míře i riziko neshod mezi rodiči nezletilého dítěte. Je však nutné, aby k úpravě práv a povinností k dítěti došlo v domovském státě, tedy v Řecku a neřešit situaci přemístěním nezletilého do České republiky. Podle čl. 12 Haagské úmluvy, jestliže bylo dítě neoprávněně přemístěno nebo zadrženo podle čl. 3 a v den zahájení řízení před soudem smluvního státu, v němž se dítě nachází, uplynulo období kratší jednoho roku ode dne přemístění nebo zadržetí, nařídí soud bezodkladný návrat dítěte. Vzhledem k tomu, že do dne zahájení řízení před soudem smluvního státu, v němž nezletilý pobýval, uplynulo období kratší jednoho roku ode dne protiprávního přemístění, soud I. stupně měl bezodkladně nařídít navrácení nezletilého a ne zamítnout návrh žalobce na jeho navrácení do Řecké republiky. Odvolací soud dále po provedení dokazování dospěl k závěru, že nebyly dány podmínky čl. 13 Haagské úmluvy písm. a), kdy osoba, která nesouhlasí s navrácením, prokáže, že rodič, který měl v době přemístění vykonávat právo péče o dítě, ve skutečnosti toto právo nevykonával nebo souhlasil či se později smířil s přemístěním nebo zadržetím dítěte. Podle odvolacího soudu žalovaná neprokázala, že by otec ve skutečnosti nevykonával právo péče o dítě v době před přemístěním. Podle ustanovení čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy soud není povinen rovněž nařídít navrácení dítěte, jestliže hrozí nebezpečí, že by návrat vystavil dítě fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace. Pokud se matka odvolávala na čl. 13 Haagské úmluvy, který umožňuje nenavrácení dítěte zpět, nesla žalovaná důkazní břemeno a byla povinna prokázat újmu nezletilého, která by navrácením nastala. O aplikaci čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy by měl soud uvažovat jen ve výjimečných případech, jako např. bude-li prokázáno, že rodič, který navrhuje navrácení dítěte, toto dítě pohlavně zneužíval či týral, jestliže dítě trpí závažným onemocněním či postižením a jeho návrat by znamenal zhoršení zdravotního stavu, nebo že v zemi, kam se má dítě navrátit, je epidemie, občanská válka či teroristické útoky. Navrácením nezletilého do Řecké republiky nebude dítě vystaveno duševní ani fyzické újmě. Vznik nesnesitelné situace způsobené odloučením od žalované, která dítě přemístila, odvolací soud nepředpokládá, neboť lze očekávat, že matka odcestuje

společně s dítětem do místa jeho obvyklého bydliště, tedy do Řecké republiky a u příslušného soudu podá návrh na svěřeni dítěte do péče.⁶¹

3.4 Kazuistika č. 3 - Rozhodnutí o zamítnutí navrácení dítěte

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky č. j. 30 Cdo 1931/2006 ze dne 20. 11. 2006, kterým se zrušují rozsudky Městského soudu a Obvodního soudu V Praze ve věci navrácení dítěte.

Odůvodnění

Při rozhodování o navrácení dítěte dle Haagské úmluvy musí soudy vycházet z nejpečlivěji zjištěného skutkového stavu, aby hrozby vážného nebezpečí fyzické či duševní újmy, či nesnesitelné situace z přikázaného návratu, byly s největší mírou pravděpodobnosti vyloučeny. Je třeba důkladně zjistit celkové sociální poměry dítěte v obvyklém bydlišti, tedy zejména to, kdo a jakým způsobem vykonává péči o dítě, jeho výchovu a výživu, ale také to, jaké jsou vzájemné citové vztahy a vazby těchto osob a dítěte. Při rozhodování o navrácení dítěte do jiného smluvního státu Haagské úmluvy musí být v nejvyšší míře chráněna práva a oprávněné zájmy nezletilého dítěte.

Otec nezletilé dcery podal u Obvodního soudu v P. prostřednictvím Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v B. návrh na navrácení dítěte podle § 176 odst. 1 o. s. ř. a čl. 12 Haagské úmluvy. Návrh odůvodnil tím, že žil s dcerou a manželkou ve společné domácnosti, odkud matka s dcerou vycestovala na dovolenou do Prahy, kde zůstala a podala návrh na rozvod. Obvodní soud vycházel ze zjištění, že manželství rodičů uzavřené v dubnu 2001 dosud trvá. Rodiče před a po narození dcery vedli společnou domácnost, přičemž matka vykonávala péči o dceru a otec zabezpečoval rodinu finančně. V prosinci 2002 matka na základě dohody s otcem odjela i s dcerou do Prahy k příbuzným, odkud se měla v lednu 2003 vrátit do Německa. Zpět se však vrátila bez dcery a informovala otce o úmyslu podat žádost o rozvod manželství. V únoru 2003 se otec obrátil na ústřední orgán v Německu s tím, že nesouhlasí, aby dítě žilo v ČR. Soud prvního stupně dovodil, že přestěhováním matky s dcerou do ČR natrvalo bez souhlasu otce byly naplněny zákonné znaky protiprávního zadržení nezletilé ve smyslu čl. 1 Haagské úmluvy a dle čl. 3 písm. a) Haagské úmluvy došlo k porušení práva péče o dítě, které měl otec nezletilé v jejím obvyklém bydlišti, přičemž toto právo bylo dle

⁶¹ Rozsudek Krajského soudu v Brně, č. j. 20 Co 413/2010-127, Sběrná rozhodnutí specializovaného senátu 20 Co Krajského soudu v Brně, 6 s., předáno Mgr. Evou Pecháčkovou, asistentkou předsedy senátu Krajského soudu v Brně dne 20. 10. 2010

čl. 3 písm. b) Haagské úmluvy skutečně vykonáváno. Obvodní soud rozsudkem ze dne 15. 5. 2003 nařídil navrácení nezletilé a matce uložil povinnost předat dceru otci do 3 dnů od nabytí právní moci rozsudku. Soud dále dovodil, že návratem do místa obvyklého bydliště nezletilé nehrozí nebezpečí vystavení duševní či fyzické újmě či nesnesitelné situaci, a to vzhledem k tomu, že otec dceru před přemístěním řádně zaopatřoval.

Matka nezletilé se proti rozsudku Obvodního soudu odvolala. Městský soud v P. rozsudkem ze dne 16. 4. 2004 rozsudek soudu I. stupně změnil jen tak, že nařídil navrácení nezletilé otci do Spolkové republiky Německo. Odvolací soud vycházel ze skutkových zjištění Obvodního soudu a ztotožnil se s jeho závěrem. Proti tomuto rozsudku podala matka nezletilé dovolání. V dovolání matka uvedla, že spatřuje nesprávné právní posouzení věci v závěru obou soudů, že nebyly splněny podmínky uvedené v čl. 13 písm. a) Haagské úmluvy a že porušily čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy, neboť rozhodly bez jakýchkoliv informací týkajících se sociálního postavení dítěte v místě jeho obvyklého bydliště. Závěr o tom, že návratem nezletilé nehrozí nebezpečí vystavení dítěte duševní či fyzické újmě či nesnesitelné situaci, soudy učinily, aniž by se touto otázkou blíže zaobíraly. Soudy si neověřily prostřednictvím příslušných německých orgánů situaci otce a ani si nevyžádaly informace českých orgánů sociálně-právní ochrany dítěte o poměrech nezletilé. Matka dále uváděla, že 20 měsíční dcerku řádně vychovává a dostatečně hmotně zabezpečuje (viz zpráva OSPOD) a dále předkládala důkazy o nevhodnosti výlučné péče otce (viz prohlášení jejich rodičů, sousedů v Německu), která by mohla dítě dostat po návratu do nesnesitelné situace. Tyto důkazy soudy neprovedly nebo provedly, ale nehodnotily a svá rozhodnutí řádně nezdůvodnily. V projednávané věci odvolací soud aplikoval čl. 12 a čl. 13 Haagské úmluvy, avšak ze znění čl. 13 nevycházel důsledně. Nepřihlédl k informacím, které se týkaly sociálního postavení dítěte poskytnuté ústředním orgánem nebo jiným příslušným orgánem obvyklého místa bydliště dítěte. Pod termínem sociální postavení dítěte ve smyslu čl. 13 věty třetí Haagské úmluvy je třeba rozumět celkové sociální poměry dítěte v obvyklém bydlišti, zejména to, které osoby (případně instituce) a jakým způsobem zajišťují péči o dítě, jeho výchovu a výživu, ale také jaké jsou vzájemné citové vztahy a vazby těchto osob, případně širší rodiny na dítě. Bez náležitého posouzení těchto informací ke zhodnocení okolností uvedených v čl. 12 a čl. 13 Haagské úmluvy je právní posouzení věci odvolacím soudem neúplné a tudíž nesprávné. S názorem odvolacího soudu, že návratem do místa obvyklého bydliště nehrozí nebezpečí vystavení dítěte fyzické či duševní újmě či nesnesitelné situaci nelze souhlasit, neboť okolnosti rozhodné pro posouzení věci nebyly předmětem náležitého

dokazování. Z uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu spočívá na nesprávném posouzení věci a řízení mu předcházející je postiženo vadami, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Nejvyšší soud proto rozsudek odvolacího soudu zrušil. Vzhledem k tomu, že důvody, pro které byl rozsudek odvolacího soudu zrušen, se vztahují na rozsudek soudu I. stupně, zrušil dovolací soud i rozhodnutí soudu I. stupně a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.⁶²

Po novele občanského soudního řádu již Nejvyšší soud v ČR ve věci únosů nerozhoduje, dovolání v těchto věcech není přípustné.

3.5 Prevence

Ochrana práv dítěte zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru dětských práv, zasahující do různých právních odvětví a je ošetřena v právních předpisech na vnitrostátní, nadnárodní či mezinárodní úrovni. Otázka mezinárodních únosů dětí, při kterých dochází k porušování práv dítěte převážně přemístivším rodičem, je v české jurisdikci upravena dvěma předpisy. Haagskou Úmluvou a Nařízením Rady (ES) č. 2201/2003. Hlavními zásadami těchto právních dokumentů je zájem dítěte a rychlé navrácení dítěte do prostředí, z něhož bylo protiprávně odvezeno. K eliminaci nesprávné aplikace Haagské úmluvy v praxi byl sestaven specializovaný senát, zřízen institut styčného soudce a novelizován občanský soudní řád. Veškerá opatření mají přinést zkvalitnění a zrychlení rozhodnutí o tom, zda bude dítě navráceno zpět či nikoliv. Nejedna rodina, která dítě odveze z místa jeho obvyklého bydliště, teprve po příjezdu do domovského státu nebo odjezdu do zahraničí zjišťuje, čeho se dopustil a do jakých práv svým konáním neoprávněně zasáhl. V rozhovorech s pracovnící Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí a asistentkou předsedy senátu Krajského soudu v Brně několikrát zaznělo, že chybí právní povědomí veřejnosti o tom, jak postupovat v případech, hodláme-li řešit rodinné konflikty odjezdem s dítětem z místa jeho obvyklého bydliště.

Ministerstvo spravedlnosti ČR vytvořilo pro širokou veřejnost v rámci prevence leták „První pomoc mezinárodním rodinám v krizi“⁶³. Cílem tvůrců letáku je podat obecný přehled veřejnosti o platných právních normách, jimiž se řídí spory o dítě při rozpadu mezinárodních rodin a upozornit na právní důsledky, které mohou vzniknout chybným chováním a konáním jednoho z rodičů. Dalším opatřením v rámci prevence

⁶² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, č. j. 30 Cdo 1931/2006. ASPI KP635, 5 s., 3. 8. 2010

⁶³ Příloha č. 1

bylo vypracování a rozeslání materiálu matričním úřadům, orgánům sociálně-právní ochrany dětí a zastupitelským úřadům s názvem „Co by měl rodič vědět předtím, než vycestuje s dítětem do jiného státu nebo se rozhodne řešit rodinnou situaci návratem z cizího státu do České republiky s dítětem.“⁶⁴

Společně s Ministerstvem spravedlnosti se otázkou prevence mezinárodních únosů zabývá i Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. V rámci ediční činnosti byl v roce 2009 vytvořen leták „Problematika mezinárodních únosů dětí“⁶⁵, který má sloužit jako návod, jak řešit problematiku mezinárodních únosů dětí.⁶⁶

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (Úřad) poskytuje v rámci prevence právní poradenství a pomoc osobám, které hodlají s dítětem vycestovat nebo osobám, které se již s dítětem přemístily. Prioritou Úřadu je přimět rodiče k dobrovolnému navrácení dítěte nebo zprostředkovat dohodu mezi rodiči o podmínkách výchovy dítěte, které zahrnují i určení místa pobytu. Úřad poskytuje informace také odborné veřejnosti. V roce 2010 navázal na pozitivně hodnocené setkání s orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) konané v roce 2009 a uspořádal v měsících říjnu a listopadu další setkání.⁶⁷ Pracovníci správních orgánů zde byli seznámeni i s problematikou mezinárodních únosů dětí a se statistickými údaji o počtu a způsobu řešení případů mezinárodních únosů za období 2008 až 2010. Úřad prostřednictvím těchto setkání získává zpětnou vazbu o své činnosti, popřípadě návrhy na zlepšení spolupráce s OSPOD. Graficky zpracované údaje jsem se svolením Mgr. Ing. Romany Juříčkové použila v bakalářské práci pro názornost co do počtu případů, způsobu jejich řešení a míst, kam jsou děti unášeny.

⁶⁴ <http://portal.justice.cz>, 29. 10. 2010

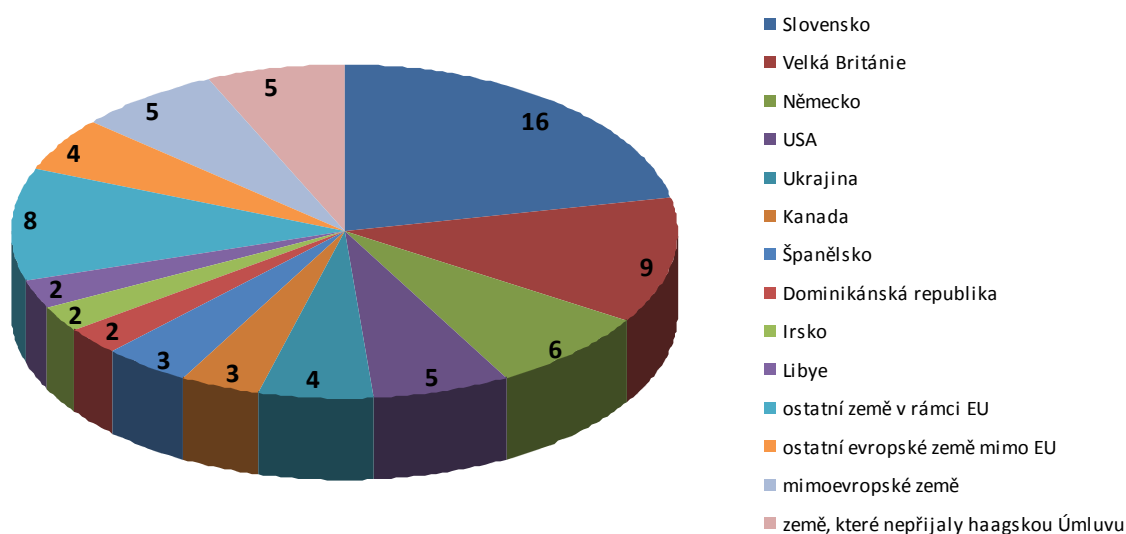
⁶⁵ Příloha č. 2

⁶⁶ <http://www.mpsv.cz>, 2. 10. 20109

⁶⁷ www.umpod.cz/pravni-pomoc, 31. 1. 2011

Statistika mezinárodních únosů dětí z České republiky do zahraničí v letech 2008 až 2010

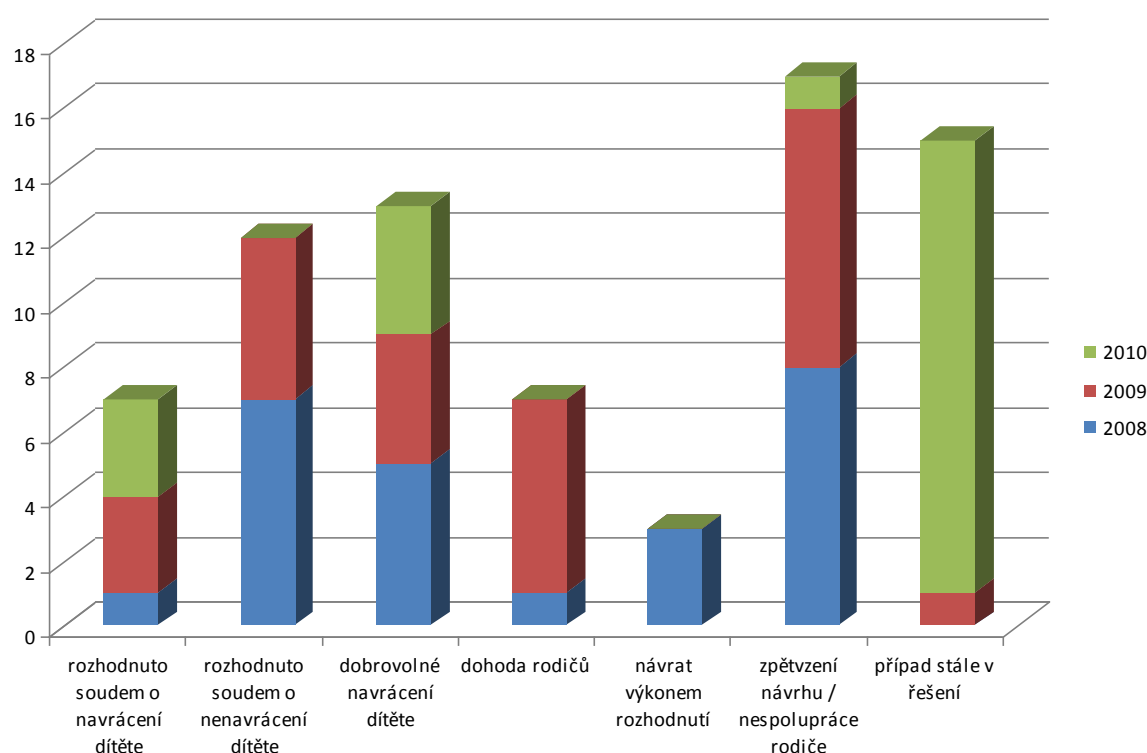
	2008	2009	2010	celkem
Slovensko	7	2	7	16
Velká Británie	2	4	3	9
Německo	0	5	1	6
USA	2	0	3	5
Ukrajina	2	1	1	4
Kanada	1	2	0	3
Španělsko	1	1	1	3
Dominikánská republika	1	0	1	2
Irsko	0	1	1	2
Libye	2	0	0	2
ostatní země v rámci EU	2	4	2	8
ostatní evropské země mimo EU	3	0	1	4
mimoevropské země	1	3	1	5
země, které nepřijaly Haagskou úmluvu	1	4	0	5
celkem	25	27	22	74

Zpracované údaje jsem obdržela od Mgr. Ing. Romany Juříčkové elektronickou poštou dne 15. 10. 2010

Způsoby řešení případů mezinárodních únosů dětí z České republiky do zahraničí v letech 2008 až 2010

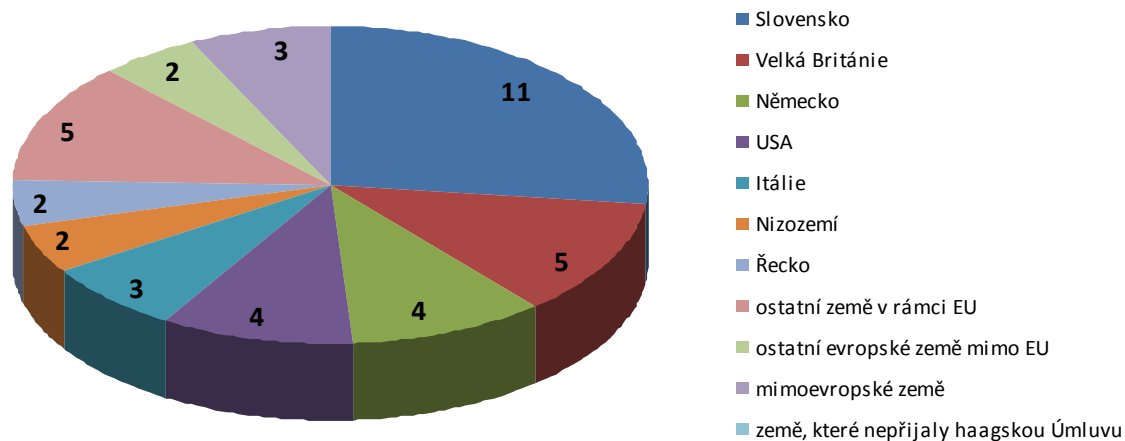
	2008	2009	2010	celkem
rozhodnuto soudem o navrácení dítěte	1	3	3	7
rozhodnuto soudem o nenavrácení dítěte	7	5	0	12
dobrovolné navrácení dítěte	5	4	4	13
dohoda rodičů	1	6	0	7
návrat výkonem rozhodnutí	3	0	0	3
zpětvzení návrhu / nespolupráce rodiče	8	8	1	17
případ stále v řešení	0	1	14	15
celkem	25	27	22	74

Zpracované údaje jsem obdržela od Mgr. Ing. Romany Juříčkové elektronickou poštou dne 15. 10. 2010

Statistika mezinárodních únosů dětí ze zahraničí do České republiky v letech 2008 až 2010

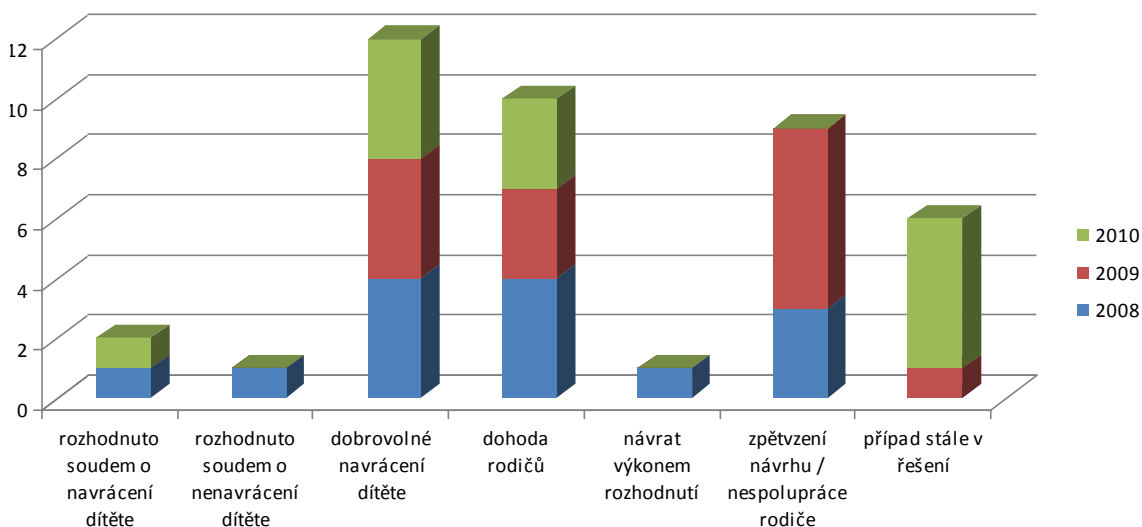
	2008	2009	2010	celkem
Slovensko	7	3	1	11
Velká Británie	3	2	0	5
Německo	1	1	2	4
USA	0	2	2	4
Itálie	0	0	3	3
Nizozemí	1	0	1	2
Řecko	0	1	1	2
ostatní země v rámci EU	0	3	2	5
ostatní evropské země mimo EU	1	1	0	2
mimoevropské země	1	1	1	3
země, které nepřijaly Haagskou úmluvu	0	0	0	0
celkem	14	14	13	41

Zpracované údaje jsem obdržela od Mgr. Ing. Romany Juříčkové elektronickou poštou dne 15. 10. 2010

Způsoby řešení případů mezinárodních únosů dětí ze zahraničí do České republiky v letech 2008 až 2010

	2008	2009	2010	celkem
rozhodnuto soudem o navrácení dítěte	1	0	1	2
rozhodnuto soudem o nenavrácení dítěte	1	0	0	1
dobrovolné navrácení dítěte	4	4	4	12
dohoda rodičů	4	3	3	10
návrat výkonem rozhodnutí	1	0	0	1
zpětvzení návrhu / nespolupráce rodiče	3	6	0	9
případ stále v řešení	0	1	5	6
celkem	14	14	13	41

Zpracované údaje jsem obdržela od Mgr. Ing. Romany Juříčkové elektronickou poštou dne 15. 10. 2010

3.6 Dílčí závěr

Rychlost je jedním z hlavních faktorů v případech mezinárodních únosů dětí. Dítě se po přemístění v novém prostředí velmi rychle aklimatizuje, a jestliže soud rozhodne o navrácení po několikaletém vleklém sporu, návrat může dítěti způsobit velmi silné trauma. V kazuistice č. 1 od podání návrhu otce na navrácení dcery z České republiky do Řecka do uzavření dohody přetorským smírem uplynul necelý rok. Rodiče spolu dokázali komunikovat a uvědomit si, že je potřebné najít vhodné řešení sporu a učinit kroky v nejlepším zájmu jejich dítěte. Vzhledem k věku dcery bylo na místě brát na vědomí její požadavek žít s matkou v České republice. K porovnání co do rychlosti a variability řešení případů mezinárodních únosů dětí jsem uvedla kazuistiky č. 2 a č. 3, které se týkají aplikace a výkladu Haagské úmluvy.

Ze statistických údajů o celkovém počtu mezinárodních únosů dětí v letech 2008 až 2010 (115 případů), vyplývá, že 64% případů tvoří únosy dětí z České republiky do zahraničí (74 případů) a 36% případů tvoří únosy dětí do České republiky (41 případů). Největší počet únosů se týká Slovenska, Velké Británie, Německa, USA. Každý, kdo se chystá žít v zahraničí, uzavřít sňatek a založit rodinu v cizí zemi, by měl důkladně poznat sociokulturní prostředí této země a v neposlední řadě se seznámit s právním prostředím a tradicemi stran rodinného práva. Neznalost kultury a zvyklostí tamního prostředí je právě jednou z příčin vzájemného partnerského nepochopení. Chceme-li, snižovat počet případů, kde je nutná aplikace výše uvedených právních dokumentů, aby se dítě zbytečně nevystavovalo soudním stresovým situacím, je nezbytná prevence a výchova k lidským a dětským právům.

Závěr

Bakalářská práce na téma Dítě jako subjekt práva je úvodem do tematiky ochrany dětských práv a seznámením se s problematikou mezinárodních únosů dětí, při kterých dochází k porušování jejich práv. Vzhledem k tomu, že oblast ochrany práv dětí je rozsáhlým souborem dětských práv, který zasahuje do různých právních odvětví, není možné z důvodu obsáhlosti poskytnout vyčerpávající informace o celé tématice. Proto byla práce zaměřena především na historicky stěžejní dokument, Úmluvu o právech dítěte, která kodifikovala práva dětí na mezinárodní úrovni a dále na fenomén mezinárodních únosů dětí, při kterých zejména rodiče svým jednáním neoprávněně zasahují do práv dětí.

Jedním z cílů bylo podání základního přehledu právních dokumentů zajišťující práva dětí v souvislosti s historickými proměnami postavení dítěte v rodině a společnosti a dále objasnění kontrolního mechanismu dodržování jednotlivých článků Úmluvy o právech dítěte. Tyto informace vyplývají z první kapitoly, členěné na několik podkapitol a dílčí závěr. Od historických proměn postavení dítěte po přijetí Úmluvy o právech dítěte (Úmluva), Opčních protokolů k Úmluvě po Výbor pro práva dětí, který kontroluje implementaci Úmluvy do právních řádů smluvních států.

Dalším cílem bakalářské práce bylo objasnění fenoménu mezinárodních únosů dětí. V čl. 11 Úmluvy o právech dítěte se smluvní státy zavazují učinit opatření, aby nedocházelo k nezákonnému přemístění nebo zadržení dítěte. Dříve se jednalo o porušování práv ze strany osob, které za dítě vyžadovali výkupné. V dnešní době, kdy je možné volně cestovat a soužití jedinců rozdílných společenských kultur není ojedinělé, jsou to právě rodiče, kteří svým neuváženým odjezdem s dítětem zasahují do práv dětí. Problematice mezinárodních únosů dětí byla věnována druhá kapitola, členěná na čtyři podkapitoly a dílčí závěr. Zde bylo vysvětleno soužití rozdílných společenských kultur, rozpad rodiny a možné důsledky dopadu na dítě. Dále zde byly rozebrány právní dokumenty, řešící problematiku mezinárodních únosů, a to Úmluva o občanskoprávních aspektech dítěte (Haagská úmluva) a Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003. K posílení ochrany práv dětí při mezinárodních únosech byla přijata opatření, která mají zefektivnit rozhodování o návratech dítěte do místa jeho obvyklého bydliště. Těmto opatřením byla věnována třetí podkapitola. Navazující čtvrtá podkapitola pojednávala o činnosti Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně.

Ochrana práv dětí, to zdaleka nejsou jen právní předpisy a přijatá opatření k zefektivnění činnosti správních orgánů a soudních orgánů při rozhodování v nejlepším

zájmu dítěte. Nedílnou a nezbytnou součástí ochrany práv dětí je prevence, jak předcházet zásahům do práv dětí. Otázka prevence byla řešena v poslední třetí kapitole. Při rozhodování o tom, zda bude dítě navraceno zpět do místa obvyklého bydliště, hraje velmi důležitou roli čas. Mnohaleté spory, končící rozhodnutím o navrácení dítěte zpět, mohou mít na dítě velmi nepříznivý dopad. Samotné soudní řízení nedává účastníkům sporu větší variabilitu, jak spor řešit. Efektivní metodou, kterou lze v případech únosů dětí použít, je mediace. Postupům, výhodám a praktické ukázce mediace byla věnována závěrečná kapitola práce, stejně tak ukázce aplikace Haagské úmluvy.

Obor sociální pedagogika má velmi blízko k právním disciplínám, zejména k právu rodinnému, občanskému a trestnímu, které poskytují poznatky o normách týkající se sociálně-výchovné práce. Předmětem sociální pedagogiky je především otázka životní pomoci, kterou potřebují lidé, nejsou-li schopni samostatně spravovat své záležitosti a kteří se musí vypořádat s nepříznivými životními situacemi⁶⁸. Právě mezinárodní únosy dětí, které vznikají tím, že jeden z rodičů řeší nepříznivou životní situaci odjezdem s dítětem, jsou oblastí, kde speciálně proškolený sociální pedagog může rodičům poskytnout pomocnou ruku. V roli mediátora má sociální pedagog možnost učit rodiče nést odpovědnost za svoje chování a uvažovat o budoucnosti a možné spolupráci stran péče a výchovy v nejlepším zájmu svých dětí. V rámci vysokoškolského studia sociální pedagogiky by bylo vhodné zahrnout učení mediace do profesní přípravy sociálního pedagoga.

V době otevřených hranic a volného cestování je mnohem snazší navázat vztah s cizím státním příslušníkem a založit rodinu. Rozdílnost sociokulturního prostředí, jazyka a zvyklostí však nezřídka způsobuje nedorozumění a neschopnost dohodnout se na zásadních rodinných záležitostech. Řešení, kdy jeden z rodičů vycestuje s dítětem přes hranice, však nemusí být řešením v jeho nejlepším zájmu. Teprve po příjezdu se rodič dozvídá, že pokud o svém záměru vycestovat neinformoval druhého rodiče, a ten s vycestováním nesouhlasil, dopustil se zásahu nejen práv dítěte, ale i do práva péče o dítě druhého rodiče. Přemístivší rodič se často mylně domnívá, že rozhodnutím o navrácení dítěte zpět se rozhodlo o svěření dítěte do péče druhému rodiči. Právo rozhodnout o výchově dítěte a styku s ním se však ponechává soudu obvyklého bydliště dítěte před přemístěním. Z opakovaných rozhovorů s pracovnící Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dítěte a s asistentkou předsedy senátu Krajského soudu v Brně jsem vyvodila, že je velmi důležité neustálé prohlubování právního vědomí jak

⁶⁸ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 45 – 55

laické tak odborné veřejnosti stran ochrany dětí a s nimi spojených důsledků protiprávního jednání. K eliminaci mezinárodních únosů dětí bezesporu patří vypracované letáky sloužící jako návod, jak postupovat v této problematice. Do ediční činnosti Ministerstva spravedlnosti ČR ve spolupráci s AMČR a Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí by bylo přínosné zařadit vypracování informací věnované mediaci, aby rodiče měli lepší představu o alternativní metodě, kterou by mohli využít při řešení rodinných sporů.

Resumé

Bakalářská práce je úvodem do tematiky ochrany práv dětí, a to v historickém kontextu v souvislosti s proměnami postavení dítěte v rodině a společnosti. Vzhledem k rozsáhlosti oblasti ochrany práv dětí se práce zaměřuje především na stěžejní dokument, Úmluvu o právech dítěte, která práva dětí kodifikovala v celosvětovém měřítku. Povinností smluvních států Úmluvy, mezi které patří i Česká republika, je implementovat Úmluvu do vlastních právních řádů a podávat prostřednictvím kontrolního mechanismu - Výboru pro práva dětí, pravidelné zprávy o tom, jak se daří výše uvedenou povinnost dodržovat. Zájem dítěte musí být stěžejním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí.

V čl. 11 Úmluvy o právech dítěte se smluvní státy zavazují učinit opatření k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavrácení zpět. Dříve byly děti unášeny pro výkupné, v dnešní době jsou to i rodiče, kteří se svým jednáním a konáním zasahují do práv dítěte, byť nevědomě. V době otevřených hranic se mnohem častěji setkáváme s národnostně odlišnými páry. Takové soužití je právě z důvodu národnostních odlišností mnohem více vystaveno nebezpečí rozpadu. Jestliže rodič řeší krizovou situaci v rodině odjezdem s dítětem do zahraničí nebo do domovského státu bez souhlasu druhého rodiče, dopouští se protiprávního jednání. Protiprávnost je spatřována v zásahu do práva dítěte žít s oběma rodiči, ale i do práva péče o dítě druhého rodiče. Mezinárodní únosy dětí řeší Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (Haagská úmluva) a Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003. Cílem Haagské úmluvy je chránit dítě před škodlivými účinky přemístění a zajistit bezodkladné navrácení dítěte protiprávně přemístěného nebo zadrženého v některém smluvním státě, a to za předpokladu, že by návratem nehrozilo vážné nebezpečí fyzické či duševní újmy nebo se dítě nedostalo do nesnesitelné situace.

Právě čas hraje v rozhodování o navrácení klíčovou roli. Dítě se v novém prostředí velmi rychle adaptuje a případné rozhodnutí soudu o navrácení zpět po dlouhotrvajícím sporu rodičů, může dítěti způsobit silné trauma. Jako jedna z možností řešení sporu mezi rodiči se nabízí mediace, kdy odborně vyškolený mediátor působí na rodiče a usiluje o uzavření smířčí dohody. Oproti soudnímu řízení přináší mediace několik nesporných výhod. Patří k nim dobrovolná účast stran, vyjasnění si nejen svých potřeb a zájmů, ale i zájmů a potřeb druhé strany, zlepšení vzájemných vztahů a tím i zlepšení prostoru pro budoucí spolupráci a v neposlední řadě i časová úspora. Ochrana práv dětí v případech mezinárodních únosů dětí zahrnuje nejen legislativu, opatření

k zefektivnění ochrany práv dětí, spolupráci zainteresovaných správních orgánů, soudů neziskových organizací na vnitrostátní a mezinárodní úrovni, ale i prohlubování znalostí dané problematiky u laické a odborné veřejnosti. Prevence je základem eliminace zásahů do dětských práv.

Anotace

Bakalářská práce je věnována ochraně dětských práv, a to z pohledu proměn postavení dítěte v rodině a společnosti a dále významným právním dokumentům, které znamenaly průlom v ochraně dětských práv.

Práce dále slouží jako úvod do problematiky mezinárodních únosů dětí, při nichž dochází k zásahu do práv dítěte. Je zde popsáno soužití rozdílných společenských kultur a možné důsledky rozpadu rodiny na dítě. Problematika mezinárodních únosů je dále sledována z právního hlediska, a to vytyčením nejdůležitějších právních dokumentů, kterými je Česká republika vázána. Aplikace Haagské úmluvy je popsána v kazuistikách mezinárodních únosů dětí. V další kazuistice je přiblížena alternativní metoda řešení sporu, mediace, při níž došlo k uzavření dohody rodičů o pobytu a výchově dítěte.

Práce v závěru poukazuje na nutnost prevence v oblasti ochrany práv dětí.

Klíčová slova

Práva dětí, Úmluva o právech dítěte, soužití rozdílných společenských kultur, mezinárodní únosy dětí, mediace, prevence.

Annotation

This Bachelor's thesis is devoted to child's rights protection, from the changes of child's position in the family and society point of view, and also to significant legal documents which meant break-through in child's rights protection.

Thesis serves also as an introduction into the problem of international child's kidnapping during which intervention of child's rights is affected. Coexistence of different social cultures and possible impacts of family break-up on child are described here.

The issue of international kidnapping is further pursued from the legal point of view by marking out the most important legal documents with which Czech Republic is bound to. The application of the Hague convention is described in casuistries of international child's kidnapping. The alternative method of the solution of a dispute is brought closer in the next casuistry, mediation, during which the parents' agreement on the residence and the nurture of the child has been concluded.

At the end the thesis points out to the necessity of prevention in child's rights protection area.

Key words:

Child's rights, Convention on child's rights, the Coexistence of different social cultures, the International child's kidnapping, the Mediation, the Prevention.

Seznam použité literatury

1. Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000
2. Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojení dětí do ozbrojených konfliktů, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č.45/2003 Sb. m. s.
3. Úmluva o právech dítěte, Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.
4. Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb.
5. Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
8. Helus, Z. Dítě v osobnostním pojetí. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2009, 288 s. ISBN-978-80-7367-628-5
9. Matějček, Z., Dytrych, Z. Krizové situace v rodině očima dítěte. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2002, 128 s. ISBN-80-247-0332-7
10. Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, 161 s. ISBN 80-86429-19-9
11. Kodým, M. Úmluva o právech dítěte, 1. vyd. Brno: TEOFAKT, 1991, 32 s. ISBN: BO-900569-0-3
12. Kovařík, J. a spol. Dětská práva, právní vědomí, participace dětí a sociální služby. 1. vyd. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, 2001, 222 s. ISBN-80-7040-531-7
13. Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3
14. Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, 66 s. ISBN-978-80-7314-158-5

15. Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů? ASPI JU991, 4 s., 26. 1. 2011
16. Mezinárodní únosy dětí po novele občanského soudního řádu. ASPI KP635, 6 s., 1.11 2010
17. Postavení ústředního orgánu dle Úmluvy o občanskoprávních aspektech únosů dětí. ASPI JU991, 6 s., 1. 11. 2010
18. Rozsudek Krajského soudu v Brně, č. j. 20 Co 413/2010-127, Sběrná rozhodnutí specializovaného senátu 20 Co Krajského soudu v Brně, 6 s., předáno Mgr. Evou Pecháčkovou, asistentkou předsedy senátu Krajského soudu v Brně dne 20. 10. 2010
19. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, č. j. 30 Cdo 1931/2006. ASPI KP635, 5 s., 3. 8. 2010
20. www.vlada.cz, Deklarace Výboru pro práva dítěte RVLP ČR, 18. 9. 2010
21. <http://portal.justice.cz>, 29. 10. 2010
22. <http://www.mpsv.cz>, 2. 10. 2010
23. http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_dokumenty.asp, 1. 1. 2011
24. <http://amcr.cz/co-je-to-mediace/>, 24. 3. 2011
25. <http://www.amcr.cz/mediace/vyhody-mediace-typy-sporu.php>, 24. 3. 2011
26. <http://www.amcr.cz/vzdelavani/>, 24. 3. 2011
27. <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=4978&d=315660>, 10. 3. 2011
28. www.umpod.cz, 31. 1. 2011
29. www.umpod.cz/unos-ditete-ze-zahranici, 31. 1. 2011
30. www.umpod.cz/cesta-s-ditetem-do-zahranici, 14. 12. 2010
31. www.umpod.cz/pravni-pomoc, 31. 1. 2011

Seznam příloh

1. Leták „První pomoc mezinárodním rodinám v krizi“
<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=4520&d=172693>,
29. 10. 2010
2. Leták „Problematika mezinárodních únosů dětí“
http://www.mpsv.cz/files/clanky/7292/Problematika_mezinarodnich_unosu_deti.pdf,
29. 10. 2010

první pomoc
pro mezinárodní **rodiny**
v **krizi**

**Co byste měli vědět dříve,
než se rozhodnete řešit
rodinnou krizi po svém**

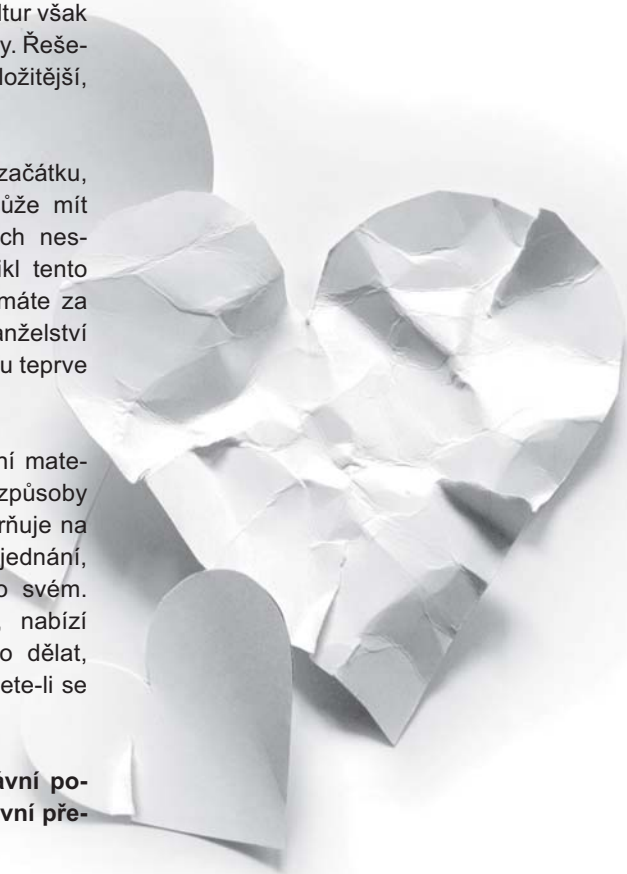
rodiny v krizi

V době otevřených hranic a snadného cestování je běžné, že vzniká mnoho mezinárodních párů, které mezi sebou uzavírají manželství. Společné soužití lidí pocházejících z rozdílných kultur však může přinášet specifické problémy. Řešení takových situací je pak o to složitější, pokud ve vztahu figurují děti.

Málokdo si uvědomí hned na začátku, že založit rodinu s cizincem může mít v případě vypuknutí partnerských neshod vážné důsledky. Proto vznikl tento leták, jenž je určen Vám, kteří máte za partnera cizince, uzavřeli jste manželství s cizincem nebo se k tomuto kroku teprve chystáte.

Tento leták slouží jako informační materiál, který varuje před některými způsoby řešení krizových situací a upozorňuje na možné právní důsledky Vašeho jednání, rozhodnete-li se situaci řešit po svém. Leták plní roli „první pomoci“, nabízí základní odpovědi na otázky co dělat, jak jednat a kam se obrátit, ocitnete-li se v tíživé situaci.

Cílem letáku není suplovat právní poradnu, ani podat komplexní právní přehled v této oblasti.

Haagská úmluva aneb čeho se dopouštíte, když jednáte na vlastní pěst

Nejdůležitějším právním dokumentem na mezinárodní úrovni je **Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí** z roku 1980. Podle této Úmluvy nemůže jeden rodič bez souhlasu druhého svévolně odjet s dítětem do jiného státu (přemístění) nebo proti vůli druhého rodiče v jiném státě s dítětem setrávat (zadržení). Pokud je tedy porušeno právo druhého rodiče na péči o dítě, jde o **protiprávní jednání**. Péči o dítě upravují zákony státu, na jehož území Vaše rodina žije. Z toho plyne, že není **rozhodující Váš subjektivní dojem, podle něhož Váš partner/ka neplní rodičovské povinnosti. To, co rozhoduje, je právní situace**, tedy že Váš partner/ka má rodičovská práva k dítěti, a to podle práva státu, v němž společně žijete. Rozhodující není ani české občanství dítěte.

Několik základních rad a pravidel aneb co dělat když...

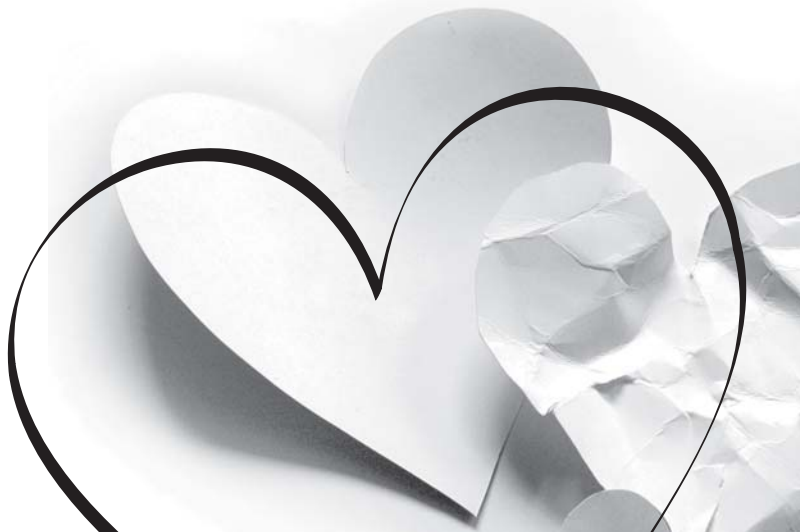
... žiji v zahraničí a chci s dítětem odjet domů...

Pokud se chystáte opustit zemi, ve které žijete, a odjet domů či do jakékoli jiné země, pamatujte, že na prvním místě je vždy dohoda s partnerem/partnerkou. Ta se často jeví jako nemožná, přesto se o ni alespoň pokuste. Snažte se kontaktovat organizace a instituce, které Vám mohou být ve Vaší situaci nápomocny radami, jak postupovat v souladu s právním řádem, a poskytnou Vám zázemí nutné k co nerychlejšímu a nejhladšímu nalezení východiska. Vždy také využijte možnosti poradit se o Vaší situaci na místním zastupitelském úřadě (seznam všech zastupitelských úřadů ČR v zahraničí naleznete na této adrese: <http://www.mzv.cz>). Zde by Vám měla být podána pomocná ruka alespoň v tom ohledu, že budete nasměrováni na příslušné instituce, které poskytují odbornou pomoc.

Rodinné právo je velmi složité a může se lehce stát, že Vaším intuitivním jednáním, které subjektivně považujete za spravedlivé a logické, zasáhnete nejen do práv druhého rodiče k dítěti, ale i do práv dítěte samotného. Řada států celého světa se připojila k Úmluvě o právech dítěte, která zaručuje každému dítěti mimo jiné právo na péči obou rodičů, právo na ochranu před oddělením od rodičů proti jejich vůli a před nezákonným přemísťováním do zahraničí a nenavrácením zpět. **Na první pohled se právní úprava může zdát v konkrétní situaci tvrdá, ale mějte na paměti, že stejná práva platí i pro Vás.**

Pokud je důvodem Vašeho vycestování s dítětem do jiného státu domácí násilí, je velice důležité získat veškerou potřebnou důkazní dokumentaci. Jedná se totiž o skrytý druh násilí, které se zpravidla odehrává za dveřmi domovů, a často je proto velmi problematické dokázat, že k němu docházelo. Je nutné vyhledat co nejdříve odbornou pomoc – navštivte lékaře, informujte ho a žádejte od něho lékařskou zprávu a zápis do zdravotní dokumentace. Ohlase vše na policii, na místní sociální úřad, obraťte se na azylový dům, případně na některou z neziskových organizací zaměřenou na problematiku domácího násilí. **Veškerá dokumentace může posloužit jako důkazní materiál před soudem. V žádném případě se nedomnívejte, že při rozhodování soudu o tom, zda dítě bude navráceno zpět, ob stojí pouze Vaše tvrzení, že se na Vás či Vašem dítěti partner/ka dopouštěl/a domácího násilí. Průkazné jsou pouze výše zmíněné dokumenty.**

V žádném případě od partnera/partnerky neodcházejte s dítětem bez jakékoli předchozí dohody domů, ani do jiného státu! Útěkem se nic nevyřeší a Vaše jednání by mohlo být kvalifikováno dokonce jako trestný čin. Je-li situace napjatá, snažte se o problémech (včetně případného odchodu s dítětem) s partnerem/partnerkou jednat v přítomnosti svědků nebo se pokuste získat jeho/její písemný souhlas.

... jsem i s dítětem opustil/a obvyklé bydliště a odjel/a domů...

Pokud ztratíte hlavu a sáhnete k takovému řešení, musíte počítat s tím, že se druhý rodič bude pomocí existujících právních instrumentů svých práv domáhat. Stále ještě máte příležitost zmírnit hodnocení Vašeho činu například tím, že projevíte snahu dohodnout se a problém s partnerem/partnerkou vyřešit. V této věci mohou výrazně pomoci svým působením mediátoři. Mediátor je profesionál v oblasti vyjednávání, který zaujímá neutrální postoj k oběma stranám sporu a napomáhá profesionálním vedením procesu najít konstruktivní řešení přijatelné pro obě strany. Více informací o roli a fungování mediátorů naleznete na webových stránkách Asociace mediátorů ČR <http://www.amcr.cz/>.

Obrat'te se na příslušné orgány, zejména na oddělení sociálně právní ochrany dětí na městském úřadě v místě Vašeho bydliště s žádostí o pomoc a radu při řešení Vaší situace. Spolupracujte na řešení problému i v případě, že bude nařízen návrat dítěte, protože smírné řešení a dohoda mají vždy přednost před nuceným návratem dítěte do ciziny. Skrýváním se s dítětem a nepřebíráním pošty dlouhodobě nic nevyřešíte.

... opustil mě partner/ka a i s dítětem odjel/a domů

V takovém případě Váš partner/ka zjevně porušil nejen Vaše rodičovská práva, ale zasáhl také do práv dítěte. V ČR platí Haagská úmluva, která Vám umožňuje požádat příslušné orgány o pomoc při zajištění návratu dítěte, pokud se nachází na území státu, který je Haagskou úmluvou rovněž vázán (seznam těchto států naleznete na adrese <http://www.hcch.net>). V ČR je tímto orgánem Úřad pro mezinárodní právní ochranu dětí v Brně (<http://www.umpod.cz/>).

Co může následovat

Následky mohou být různé. Vše záleží na konkrétních okolnostech. **Velmi důležitá je především vůle obou rodičů najít smírné, kompromisní řešení.**

Pokud soud zjistí, že některý z rodičů porušil zákon (došlo k přemístění, nebo zadržení), zpravidla nařídí navrácení dítěte do státu, kde předtím mělo obvyklé bydliště. Někdy může být Vaše jednání kvalifikováno dokonce jako trestný čin! Buďte si proto vědomi toho, že odchodem ze státu se nezbavujete trestněprávní odpovědnosti.

Dítě na prvním místě

Pamatujte si, že dítě je důležité pro oba rodiče, stejně jako oba rodiče pro něj, a nemůže fungovat jako nástroj řešení partnerských sporů.

Při hledání východiska z rodinné krize proto jednejte s ohledem na nejmladší rodinné členy, jejichž křehká psychika vždy napjatou situací mezi partnery trpí. Nedopusťte, aby se Vaše dítě stalo obětí Vaší soukromé války.

„...děti se už nesmí považovat za vlastnictví rodičů, ale musí být uznávány jako jedinci s vlastními právy a potřebami...“

– Doporučení Parlamentního shromáždění Rady Evropy, 31. pravidelné zasedání, Doporučení k Evropské chartě práv dítěte, text přijatý 4.10.1979

„...všeobecně uváděným předpokladem je, že skutečná oběť, únosu dítěte je samotné dítě, které trpí v důsledku náhlého narušení jeho stability, traumatizující ztráty kontaktu s rodičem, který se staral o jeho výchovu, nejistoty a frustrace, které přichází s nezbytností přizpůsobit se neznámé řeči, cizím kulturním tradicím, jakož i neznámému učiteli a příbuzným.

– Dyerova zpráva, str. 21 (dokument Haagské konference mezinárodního práva soukromého)

Důležité kontakty a odkazy aneb kam se obrátit v nouzi

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

Šilingrovo náměstí 3/4, 602 00 Brno
E-mail: podatelna@umpod.cz
Tel.: +420 542 215 522, +420 542 215 443
www.umpod.cz

Nadace Naše dítě

Ústavní 91/95, 181 21 Praha 8
E-mail: lpp@nasedite.cz
Tel.: +420 777 800 002 – **linka právní pomoci** – právní rady týkající se dítěte
(každou středu 14-18 hod)
www.nasedite.cz

Bílý kruh bezpečí

U Trojice 2, 150 00 Praha 5
E-mail: centrala.praha@bkb.cz
Tel.: +420 257 317 110 (nonstop linka)
www.bkb.cz

ROSA

Podolská 242/25, 147 00 Praha 4
E-mail: info@rosa-os.cz, poradna@rosa-os.cz
Tel.: +420 241 432 466
SOS tel.: +420 602 246 102 (Po-Pá: 9-18 hod)
www.rosa-os.cz

Psychosociální centrum Acorus

Legerova 20, 120 00 Praha 2
služby pro osoby ohrožené domácím násilím
E-mail: info@acorus.cz
Tel.: +420 283 892 772 (nonstop linka)
www.acorus.cz

Asociace mediátorů České republiky

K vodojemu 4, 150 00 Praha 5
E-mail: amcr@amcr.cz
Tel.: +420 251 553 461
www.amcr.cz

Ministerstvo zahraničních věcí ČR

Loretánské nám. 101/5, 118 00 Praha 1
Tel.: +420 224 181 111

Seznam zastupitelských úřadů: www.mzv.cz

Ministerstvo spravedlnosti ČR

Vyšehradská 16, 128 10 Praha 2
Tel.: +420 221 997 111
www.justice.cz

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Na Poříčním právu 1/376, 128 01 Praha 2
Tel.: +420 221 921 111
www.mpsv.cz

Česká advokátní komora

Národní 16, 110 00 Praha 1
E-mail: sekr@cak.cz
Tel.: +420 221 729 011
www.cak.cz

Ministerstvo spravedlnosti

Problematika mezinárodních únosů dětí

Jak řešit problematiku
mezinárodních únosů dětí

Co by měl rodič vědět předtím, než vycestuje s dítětem do jiného státu nebo se rozhodne řešit rodinnou situaci návratem z cizího státu do České republiky s dítětem

Manželství uzavíraná mezi občany různých států nebo stěhování rodin za účelem usazení se v jiném státě nejsou v současném světě otevřených hranic žádnou výjimkou. Mladí lidé často odjíždějí do zahraničí za prací nebo za studiem, potkávají nové přátele a mnohdy i životní partnery. Během šťastných chvil v počátcích vztahu či manželství si jen málokdo uvědomí, jaké zvláštní důsledky mohou vyvolat případné pozdější neshody. Tyto situace bývají nejtěživější, dotýkají-li se dětí. Oba partneři by si proto od počátku měli být plně vědomi všech možných následků, které by mohli svým jednáním při vzájemných neshodách vyvolat.

Je zapotřebí si uvědomit, že každá země má jiné zvyky a pravidla, ale i jinou právní úpravu výchovy, výživy a styku rodiče/rodičů s dítětem/děti.

Dojde-li k neshodám mezi rodiči, stává se dítě, bohužel, často předmětem a v důsledku toho i obětí sporu. Mnohdy je dítě svědkem dlouhého emočního konfliktu mezi rodiči, kterému vůbec nerozumí. Rozhodne-li se jeden z rodičů vyřešit situaci odchodem s dítětem od druhého rodiče bez jeho souhlasu do jiného státu, včetně státu, odkud pochází, může mít jeho jednání závažné právní následky. Může se tím dopustit protiprávního zásahu nejen do práv druhého rodiče k dítěti, ale i do práv dítěte. Úmluva o právech dítěte zaručuje každému dítěti mimo jiné právo na péči obou rodičů, právo na ochranu před oddělením od rodičů proti jejich vůli a před nezákonným přemístováním do zahraničí a nenavrácením zpět.

Informace o tom, jak nejlépe postupovat, lze získat u státních institucí a organizací v zahraničí (tzn. ty organizace, které mají na starosti péči o rodinu a dítě), zastupitelských úřadů České republiky v zahraničí a Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně (lze využít e-mailový, telefonický kontakt).

I. Kdy a na základě čeho je odchod s dítětem od druhého rodiče (nebo nositele rodičovských práv) protiprávní?

Nejpoužívanějším nástrojem na mezinárodní úrovni je haagská Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí z roku 1980, která vstoupila pro Českou republiku v platnost 1. 3. 1998 a byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod číslem 34/1998 Sb. (dále jen Úmluva).

Podle této úmluvy je **protiprávní**:

- a) přemístění dítěte do některého ze smluvních států nebo
- b) zadržení dítěte v některém ze smluvních států,

jestliže:

- tím bylo porušeno právo péče¹ druhého rodiče (nebo nositele rodičovských práv, kterým může být jiná osoba než rodič i instituce), které má buď společně nebo samostatně, a toto právo vyplývá z právního řádu státu, v němž dítě mělo své obvyklé bydliště bezprostředně před přemístěním nebo zadržením (tím je myšleno, že právo může vyplývat ze zákonů, ze soudního nebo správního rozhodnutí nebo z platně uzavřené dohody),
- v době přemístění nebo zadržení bylo toto právo skutečně vykonáváno, společně nebo samostatně, nebo by bylo takto vykonáváno, kdyby bylo nedošlo k přemístění či zadržení, a
- dítě nedosáhlo věku 16 let.

¹ Právo péče o dítě zahrnuje pro účely Úmluvy mimo jiné právo určit místo obvyklého bydliště dítěte. Právo na styk s dítětem zahrnuje právo odvést dítě na omezenou dobu do jiného místa, než je obvyklé bydliště dítěte.

Obvyklým bydlištěm dítěte se rozumí ta země, ve které dítě nějaký čas skutečně žilo, kde navštěvovalo předškolní nebo školní zařízení, dětské kroužky, kde má dítě své kamarády, tzn. je to ta země, ke které má dítě určité vazby.

V těchto případech nelze odkazovat na státní občanství (dítěte, rodiče) nebo trvalý pobyt (dítěte, rodiče), rozhodující je „obvyklé bydliště“.

Smyslem Úmluvy je rychlé obnovení původního stavu před únosem, a to navrátit rychlé dítě zpět do místa jeho dosavadního obvyklého bydliště před únosem, aby bylo posléze rozhodováno o úpravě poměrů k dítěti.

Každá situace dítěte musí být posuzována individuálně i s ohledem na zájem dítěte.

Úmluva je závazná pro Českou republiku. V Úmluvě se uplatňuje princip vzájemnosti, tzn. Úmluva se použije pro případy, kdy Česká republika navrací děti z České republiky do jejich obvyklého bydliště, tzn. do zahraničí, tak i pro opačné případy, kdy dle této Úmluvy se navrací děti do České republiky.

Mimo jiné Úmluva ve svém čl. 21 upravuje i „právo styku s dítětem“.

Mezi členskými státy Evropské unie je navíc haagská Úmluva doplněna **Nařízením Rady (ES) č. 2201/2003 z 27. 11. 2003** (zkratka Brusel IIa nebo IIbis) o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 (zkratka Brusel II, dále jen Nařízení). Toto Nařízení navíc upřesňuje, že:

– péče o dítě se považuje za vykonávanou společně v případě, kdy podle rozhodnutí nebo ze zákona jeden z rodičů (nebo jiný nositel rodičovských práv) **nemůže rozhodnout o místě bydliště dítěte bez souhlasu druhého rodiče** (nebo jiného nositele rodičovských práv). Z toho vyplývá, že se nejedná o faktickou, ale právní situaci. **Není tedy rozhodující, zda druhý rodič svá práva skutečně může vykonávat a vykonává, ale to, jestli mu jsou zákonem nebo rozhodnutím přiznána.**

II. Jaké právní následky může mít protiprávní přemístění nebo zadržení dítěte?

1. Navrácení dítěte

Haagská úmluva umožňuje rodiči (nebo jinému nositeli rodičovských práv), který tvrdí, že dítě bylo neoprávněně přemístěno nebo zadrženo, požádat příslušné orgány (jedná se o tzv. „ústřední orgány“; v České republice je jím Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně) o pomoc při zajištění návratu dítěte. Selžou-li pokusy o zajištění dobrovolného navrácení dítěte nebo dosažení smírného řešení, může o návrhu na navrácení dítěte rozhodovat soud ve státě, v němž se nachází dítě. Soud nařídí navrácení dítěte, jestliže:

- zjistí, že dítě bylo protiprávně přemístěno nebo zadrženo (**důkazní břemeno přitom nese ten, kdo tvrdí, že dítě bylo neoprávněně přemístěno nebo zadrženo**) a
- ode dne protiprávního přemístění nebo zadržení do dne zahájení soudního řízení neuplynula **doba delší než jeden rok**. Pokud se však dítě nesžilo s novým prostředím, může soud rozhodnout o navrácení, i když tato lhůta byla překročena.

Řízení o navrácení dítěte není řízením o úpravě poměrů k dítěti. Soud nerozhoduje o tom, komu má být dítě svěřeno do péče ani neupravuje styk s dítětem. Účelem řízení je pouze navrátit dítě do státu, v němž mělo před neoprávněným přemístěním nebo zadržením obvyklé bydliště. Bude-li zapotřebí poměry k dítěti upravit, měly by tak učinit soudy v tomto státě.

Kdy není soud povinen nařídít navrácení?

- pokud bylo soudní řízení zahájeno po uplynutí jednoho roku ode dne protiprávního přemístění nebo zadržení a prokáže-li se, že se dítě sžilo se svým novým prostředím,
- pokud strana, která s navrácením nesouhlasí prokáže, že rodič (nebo jiný nositel rodičovských práv), který měl o osobu dítěte pečovat, ve skutečnosti právo péče o dítě v době přemístění nebo zadržení nevykonával a nebo s přemístěním nebo zadržením souhlasil či se s ním později smířil,
- pokud strana, která s navrácením nesouhlasí prokáže existenci vážného nebezpečí, že by návrat dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace,
- zjistí-li soud, že dítě s návratem nesouhlasí za podmínky, že dosáhlo věku a stupně vyspělosti, v němž je vhodné k jeho stanovisku přihlížet,
- pokud by navrácení bylo v rozporu se základními zásadami státu o ochraně lidských práv a základních svobod.

V této souvislosti je třeba upozornit na zvláštní režim, který zavádí ve vztazích mezi členskými státy Evropské unie výše zmíněné Nařízení. Soud nemůže zamítnout navrácení dítěte, pokud strana, která navrhla navrácení, nedostala příležitost být vyslechnuta. Vyslechnuto musí být i dítě, je-li výslech vhodný vzhledem k věku nebo stupni vyspělosti dítěte.

Soud není povinen nařídít navrácení dítěte, pokud by návrat dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je dostal do nesnesitelné situace (haagská Úmluva). Na druhé straně Nařízení je mnohem více razantnější, tzn. umožňuje navrácení dítěte a vystavení dítěte takové újmě, pokud je prokázáno, že orgány členského státu původu přijaly nebo jsou připraveny přijmout vhodná opatření k zajištění ochrany dítěte po jeho navrácení.

Rozhodnutí soudu jednoho členského státu o nenavrácení nemusí být definitivním rozhodnutím o tom, že dítě má v tomto státě zůstat. Rozhodne-li totiž následně soud v jiném členském státě, který je příslušný k rozhodnutí o poměrech k dítěti, že se dítě svěruje do péče rodiče žijícího v tomto státě (zpravidla půjde

o členský stát, z něhož bylo dítě neoprávněně přemístěno), bude takové rozhodnutí automaticky vykonatelné ve všech členských státech, tedy včetně státu, jehož soudy předtím rozhodly o nenavrácení. Stejně vykonatelné bude i jakékoli rozhodnutí o právu na styk s dítětem.

2. Nebezpečí trestního stíhání

Podle práva některých států může být rodič, který protiprávně přemístí nebo zadrží dítě, trestně stíhán. Jedná se např. o Rakousko, Kanadu, Francii, Německo, Finsko, Polsko, Velkou Británii a Spojené státy americké, ale i další země.

III. Jakým způsobem mám postupovat, abych uchránil(a) dítě i sebe nepříznivých právních následků?

- V první řadě se pokusit o **smírné vyřešení neshod** v rodině. Pokud bude takové řešení možné, je vhodné uzavřít písemnou dohodu o poměrech k dítěti a případně ji nechat ověřit příslušným orgánem (bude vždy záležet na právním řádu státu, v němž se dohoda uzavírá, jakou formou má být uzavřena a který orgán je případně příslušný k jejímu ověření – např. notář, správní orgán nebo soud).
- Ke smírnému řešení je možné využít i pomoc specializovaných mediátorů (např. v České republice Asociace mediátorů, www.amcr.cz).
- Nebude-li možné dosáhnout smírného řešení, obrátit se na **místní** orgán (příslušný orgán, zpravidla soud) a požádat o úpravu poměrů k dítěti.

– Rozhodnu-li se s dítětem vycestovat do jiného státu:

– měl(a) bych si nejprve zajistit písemný souhlas druhého rodiče,

– je-li dítě svěřeno do mé péče, měl(a) bych se ujistit, zda podle práva státu, v němž má dítě obvyklé bydliště, nepotřebuji k vycestování s dítětem souhlas druhého rodiče, a pokud ano, pak si jej nejlépe v písemné podobě obstarat od druhého rodiče,

– je-li dítě svěřeno do mé péče, měl(a) bych se ujistit, zda podle práva státu, v němž má dítě obvyklé bydliště, nepotřebuji k vycestování s dítětem souhlas druhého rodiče, a pokud ano a druhý rodič neposkytne souhlas s vycestováním, zajistit si rozhodnutí soudu v dané věci.

– Je-li důvodem pro můj odchod s dítětem do jiného státu domácí násilí:

– měl(a) bych v první řadě tuto skutečnost oznámit místním příslušným orgánům (zpravidla policejním nebo sociálním), případně se obrátit na některou z nevládních organizací poskytující pomoc obětem domácího násilí,

– zajistit si písemná potvrzení, kterými bych v případě potřeby později mohl(a) prokázat existenci domácího násilí (např. lékařské zprávy, policejní protokoly, zprávy sociálních úřadů, rozhodnutí).

Oběti domácího násilí na území České republiky se mohou od 1. 1. 2007 u českých soudů domáhat vydání předběžného opatření, kterým soud nařídí vykazání osoby, která se domácího násilí dopouští, ze společného obydlí a zakáže této osobě navazovat kontakty s napadenou osobou (napadenými osobami).

IV. Jak rozhoduje český soud v řízení o navrácení nezletilého dítěte (do zahraničí) ve věcech mezinárodních únosů dětí?

V České republice je určen speciální soud pro řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí a je jím Městský soud v Brně.

Podmínky řízení před soudem upravuje zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Účastníky řízení o návrhu na navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí podle haagské Úmluvy nebo příslušných Nařízení Evropského společenství jsou:

- a) ten, jehož právo na péči o dítě, vykonávané podle právního řádu státu, v němž dítě mělo svůj obvyklý pobyt bezprostředně před přemístěním nebo zadržením, bylo porušeno (**žalobce**),
- b) ten, kdo právo na péči o dítě, vykonávané podle právního řádu státu, v němž dítě mělo svůj obvyklý pobyt bezprostředně před přemístěním nebo zadržením, porušuje (**žalovaný**),
- c) **dítě (zastoupené opatrovníkem)**.

V řízení o navrácení dítěte rozhoduje soud rozsudkem. O ostatních věcech rozhoduje soud usnesením.

V řízení o navrácení dítěte nelze přerušit řízení z důvodů uvedených v části třetí zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, s výjimkou důvodu uvedeného v § 109 odst. 1 písm. d) (tzn. soud přeruší řízení, jestliže rozhodl, že požádá Soudní dvůr Evropských společenství o rozhodnutí o předběžné otázce), a prominout zmeškání lhůty. Nelze také podat žalobu na obnovu řízení a žalobu pro zmatečnost.

Soud činí i bez návrhu vhodná opatření k zajištění podmínek pro navrácení dítěte, přičemž zejména učiní opatření k:

- a) **soudnímu dohledu nad pohybem dítěte na území státu,**
- b) **zabránění dítěti opustit území státu bez souhlasu soudu,**
- c) **zabránění narušení osobních vazeb mezi dítětem a žalobcem.**

Soud na návrh žalobce rozhodne též o **prozatímní úpravě styku žalobce s dítětem**, osvědčí-li žalobce právo na péči o dítě.

O přijetí vhodných opatření soud rozhoduje bezodkladně, zpravidla bez slyšení účastníků.

Soud ve lhůtě 3 dnů od zahájení řízení žalovanému usnesením uloží, aby se ve lhůtě 7 dnů od doručení usnesení ve věci písemně vyjádřil a aby v případě, že s návrhem na navrácení dítěte nesouhlasí,

- a) ve vyjádření vylíčil rozhodující skutečnosti, na nichž staví svoji obranu,
- b) k vyjádření připojil listinné důkazy, jichž se dovolává,
- c) označil důkazy k prokázání svých tvrzení, jakož i uvedl, zda se vzdává práva účasti na projednání věci.

Usnesení musí být žalovanému doručeno do vlastních rukou, náhradní doručení je vyloučeno. Usnesení nesmí být žalovanému doručeno dříve než žaloba. Jestliže se žalovaný bez vážného důvodu na výzvu soudu včas nevyjádří a ani ve stanovené lhůtě soudu nesdělí, jaký vážný důvod mu v tom brání, má se za to, že se vzdává práva účasti na projednání věci a že proti návrhu na navrácení dítěte, který je proti němu žalobou uplatňován, nemá námitek. O tom však musí být předem poučen.

V řízení o navrácení dítěte nemusí soud nařizovat jednání,

- a) jestliže se má za to, že žalovaný proti návrhu na navrácení dítěte nemá námitek (viz. výše uvedený odstavec), nebo
- b) lze-li ve věci rozhodnout jen na základě účastníky předložených listinných důkazů a účastníci se práva účasti na projednání věci vzdali, popřípadě s rozhodnutím věci bez nařízení jednání souhlasí nebo má-li se za to, že se účastníci práva účasti na projednání věci vzdali, nebo že s rozhodnutím věci bez nařízení jednání souhlasí (§ 101 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů).

Nejsou-li dány důvody zvláštního zřetele hodné, vydá soud rozhodnutí ve věci samé zpravidla do 6 týdnů od zahájení řízení; vydá-li soud rozhodnutí po uplynutí lhůty, uvede v odůvodnění rozhodnutí skutečnosti, pro které nebylo možné lhůtu dodržet. Soud může v rozhodnutí podmínit nebo podmíněně odložit navrácení dítěte, a to splněním přiměřených záruk žalobcem nebo vydáním rozhodnutí anebo učiněním jiných opatření orgány státu, do něhož má být dítě navraceno. V rozsudku soud účastníky poučí také o možnosti výkonu rozhodnutí odnětím dítěte.

V. Závěr

Uvážené rodičovství, ale i volba bydliště rodičů s dítětem/děťmi, dostatek kvalitních informací při rodičovských sporech a obezřetné jednání, je vhodnou prevencí případů mezinárodních únosů dětí.

VI. Seznam odkazů:

- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (ul. Josefská 15, 602 00 Brno, e-mail: info@umpod.cz, tel.: 542 215 522, fax: 542 212 836, www.umpod.cz)
- Městský soud v Brně, (ul. Rooseveltova 16, 601 62 Brno, tel.: 542 10 1111, e-mail: posta@msoud.rn.justice.cz)
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR (Loretánské náměstí 5, 110 00 Praha 1, www.mzv.cz - seznam zastupitelských úřadů)
- Ministerstvo spravedlnosti ČR (ul. Vyšehradská 16, 128 00 Praha 2, www.justice.cz, seznam mnohostranných a dvoustranných smluv)
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (ul. Na Poříčném právu 1, 128 00 Praha 2, www.mpsv.cz; nadřízený orgán Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně)
- Česká advokátní komora (ul. Národní 16, 110 00 Praha 1, tel.: +420 221 729 011, www.cak.cz)
- Asociace mediátorů ČR (K vodojemu 4, 150 00 Praha 5, e-mail: amcr@amcr.cz, www.amcr.cz)
- Evropská soudní síť v občansko-právních a obchodních záležitostech (informace o rozvodu, rodičovské zodpovědnosti, výživném, právní pomoci, atd. v jednotlivých zemích EU, www.ec.europa.eu/civiljustice, informace v českém jazyce)
- Haagská konference (seznam mezinárodních smluv, kontaktní údaje na jednotlivé ústřední orgány v jednotlivých zemích – <http://hcch.e-vision.nl>, pouze v anglickém a francouzském jazyce)

Vyřešeno!?

Vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR,
Na poříčním právu 1,
128 01 Praha 2, 2009